

ARMOEDE IN NEDERLAND

2010

ONDERZOEK NAAR HULPVERLENING DOOR DIACONIEËN,
PAROCHIEËLE CARITAS INSTELLINGEN EN ANDERE
KERKELIJKE ORGANISATIES IN NEDERLAND

ARMOEDE IN NEDERLAND

2010

ONDERZOEK NAAR HULPVERLENING DOOR DIACONIEËN,
PAROCHIEËLE CARITAS INSTELLINGEN EN ANDERE
KERKELIJKE ORGANISATIES IN NEDERLAND

PARTICIPANTEN ARMOEDEONDERZOEK 2010

Basisbeweging Nederland

Postbus 19170
3501 DD Utrecht
(030) 236 15 00
info@basisbeweging.nl

Rooms-Katholiek Kerkgenootschap in Nederland

Postbus 13049
3507 LA Utrecht
(030) 232 69 00
secrbk@rkk.nl

Christelijke Gereformeerde Kerken

Postbus 334
3900 AH Veenendaal
(0318) 58 23 68
diac.bur@cgk.nl

Evangelische Broedergemeente in Nederland

Zusterplein 20
3703 CB Zeist
(030) 692 48 33
reichel@ebg.nl

Evangelische Alliantie

Hoofdstraat 51a
3971 KB Driebergen
(0343) 51 36 93
info@ea.nl

Gereformeerde Kerken vrijgemaakt

Postbus 499
8000 AL Zwolle
(038) 427 04 80
info@gvk.nl
info@diaconaalsteunpunt.nl

Remonstrantse Broederschap

Nieuwegracht 27a
3512 LC Utrecht
(030) 231 69 70
info@remonstranten.org

Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten

Amersfoortseweg 18
3712 BC Huis ter Heide
(030) 693 93 75
secretariaat@adventist.nl

Kerk in Actie (Protestantse Kerk in Nederland)

Postbus 456
3500 AL Utrecht
(030) 880 14 56
servicedesk@kerkinactie.nl

Koptische Orthodoxe Kerk

Acacialaan 7
5342 HK Oss
mramzy@home.nl

Oud-Katholieke Kerk van Nederland

Kon. Wilhelminalaan 3
3818 HN Amersfoort
(033) 462 08 75
buro@okkn.nl

Vincentiusvereniging-Nederland

Geestbrugweg 128
2281 CS Rijswijk
(070) 380 00 11
secretariaat@vincentiusvereniging.nl

Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA

Luijbensstraat 17
5211 BR 's Hertogenbosch
(073) 612 19 39
info@armekant-eva.nl

FINANCIËLE ONDERSTEUNING ONDERZOEK

Bovenstaande organisaties en:

Cordaid Bond Zonder Naam

Postbus 16440
2500 BK Den Haag
(070) 313 62 45
info@cordaidbondzondernaam.nl

Religieus Genootschap der Vrienden (Quakers)

Postbus 2167
7420 AD Deventer
(0570) 65 52 29
secretariaat@dequakers.nl

ONDERZOEKER

Olaf Crutzen

VERWERKING GEGEVENS

Tomma Kooij

STUURGROEP

Peter de Bie, Hub Crijns, Marijke Gaastra, Henny Nagel-
hout, Herman Noordegraaf, Carla van der Vlist, Hub Vossen

OPMAAK

Ontwerpkamer, Utrecht

FOTO

Irene Stok

DRUK

Libertas, Bunnik

PRIJS

€ 5,-

BESTELADRES

bestellingen@pkn.nl, (030) 880 13 37

ISBN/EAN

978-90-75684-21-6

U heeft het vijfde oecumenische onderzoek naar materiële hulpverlening door diaconieën, parochiële caritas instellingen en andere kerkelijke organisaties in Nederland in handen. Eerder onderzoek heeft plaatsgevonden in 2002, 2005, 2006 en 2008. In het onderzoek wordt aan diaconieën, parochiële caritasinstellingen en andere diaconale organisaties gevraagd hoe zij mensen in nood helpen, om hoeveel aanvragen het gaat, welke bedragen daarmee gemoeid zijn, welke mensen aankloppen bij kerken, wat de achterliggende problematiek is, met wie kerken samenwerken en hoe men beleid verbeterd wil zien.

NIEUW

Voor een deel komt het onderzoek in 2010 overeen met dat uit eerdere jaren, zodat er vergelijkingen in de tijd gemaakt kunnen worden. Het krijgt daarmee een monitorfunctie. Nieuw is dat naast de gebruikelijke vragen over individuele financiële hulp in de vragenlijst wordt doorgevraagd naar investeringen in geld en menskracht in meer collectief georganiseerde hulp. Welke betrokkenheid hebben kerken bij voedselbanken, ruilwinkels, kledingwinkels, noodfondsen, Arme Kant- en EVA-groepen, Stichtingen Leergeld, inloophuizen en andere soortgelijke initiatieven?

Nieuw is ook dat meer kerken hebben besloten mee te doen. Deelnemers aan het onderzoek uit 2008 waren Kerk in Actie van de Protestantse Kerk in Nederland, het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap in Nederland, de Vincentiusvereniging-Nederland, de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, de Remonstrantse Broederschap en de Oud-Katholieke Kerk van Nederland. In 2010 doen naast deze participanten ook mee de Evangelische Broedergemeente, de Koptische Orthodoxe Kerk, de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, de Basisbeweging Nederland, het Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten en de kerkgenootschappen aangesloten bij de Evangelische Alliantie.

DRIE VERKENNINGEN

Het onderzoek is uitgebreid met drie kwalitatieve verkenningen, die voortkomen uit aanbevelingen van voorgaande onderzoeken. Er zijn interviews gehouden met sleutelfiguren uit plattelandskerken, migrantenkerken en moskeeën.

De eerste verkenning speelt zich af in geloofsgemeenschappen op het platteland. In eerder onderzoek bleek veel hulp zich te concentreren in de grotere steden. Onduidelijk bleef hoe hulp plaatsvindt in plattelandsgemeenten aan de randen van Nederland. Terwijl toch bekend is dat ook daar veel armoede bestaat. Hoe zit dat? Is hulpverlening anders georganiseerd? Hoe werkt het? Door middel van vijftien interviews wordt op deze vragen ingegaan.

De tweede verkenning vindt plaats onder parochies en gemeenten van migrantenkerken. Dit zijn kerken van 'nieuwe Nederlanders'. Deze kerken komen minder in beeld bij het kwantitatieve onderzoek in de hoofdstukken 2 en 3 in dit rapport. Toch is uit diverse andere bronnen en ervaringen bekend dat onder de deelnemers van deze kerken de noden schrijnend zijn. Hoe komen deze kerken dit tegen en hoe gaan zij daarmee om? Met tien migrantenkerken zijn interviews gehouden.

De derde verkenning heeft te maken met de vraag naar materiële hulpverlening aan mensen in nood in islamitische kring. Wat doen moskeeën op dit terrein en hoe verloopt de hulp? Zijn de praktijken vergelijkbaar met die van kerken? In acht moskeeën, verdeeld over het land, zijn interviews met sleutelfiguren op dit terrein gehouden.

OPZET VAN DIT RAPPORT

Het rapport opent met de resultaten van het kwantitatieve onderzoek, gevolgd door aanbevelingen en conclusies. Vervolgens treft u de samenvattingen van de drie verkenningen aan. (De drie publicaties zijn samen met alle bijlagen en cijfers van het kwantitatieve onderzoek digitaal te vinden op www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek.) Ten slotte volgt een schets van de achtergronden van armoede in Nederland op basis van de meest recente cijfers.

Dit rapport is ook te vinden op www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek.

De Stuurgroep Armoede in Nederland 2010

VOORWOORD	3
I OVER HET ONDERZOEK	6
II SAMENVATTING EN AANBEVELINGEN	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Deelnemende diaconale organisaties	7
2.3 Betrokkenheid van diaconale organisaties	7
2.4 Individuele, financiële hulp	8
2.5 Immateriële hulp	10
2.6 Collectieve hulp	10
2.7 Kerstpakketten	11
2.8 Inloophuizen	12
2.9 Totaalbedrag besteed aan armoedebestrijding	13
2.10 Groepen met financiële problemen	14
2.11 Aard van de problematiek	14
2.12 Contact en samenwerking met andere instellingen en organisaties	15
2.13 Toerusting voor armoedebestrijding	15
2.14 Signalen voor de overheid	15
2.15 Conclusies en aanbevelingen	15
III ONDERZOEKSRESULTATEN	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Deelnemende diaconale organisaties	19
3.3 Betrokkenheid van diaconale organisaties	19
3.4 Individuele, financiële hulp	21
3.4.1 Aantal aanvragen voor individuele, financiële hulp	23
3.4.2 Aantal gehonoreerde aanvragen voor individuele, financiële hulp	24
3.4.3 Gehonoreerd totaalbedrag voor individuele, financiële hulp	25
3.5 Immateriële hulp	27
3.6 Collectieve financiële hulp	27
3.6.1 Diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding	28
3.6.2 Gehonoreerd totaalbedrag voor collectieve hulp	28
3.7 Kerstpakketten	29
3.7.1 Aantal kerstpakketten	30
3.7.2 Totaalbedrag besteed aan kerstpakketten	30
3.8 Inloophuizen	31
3.8.1 Totaalbedrag besteed aan inloophuizen	31
3.9 Totaalbedrag besteed aan armoedebestrijding	32
3.10 Groepen met financiële problemen	33
3.11 Aard van de problematiek	35
3.12 Contact en samenwerking met andere instellingen en organisaties	36
3.13 Toerusting voor armoedebestrijding	38
3.14 Signalen voor de overheid	38

IV	ONDERZOEKSVERANTWOORDING	41
4.1	Onderzoeksmethode	41
4.2	Populatie	41
4.3	Respons	41
	4.3.1 Responsoverzicht	41
	4.3.2 Representativiteit en weging	41
	4.3.3 Statistische marges	42
	4.3.4 Een aantal rekenvoorbeelden	42
4.4	Dataverzameling	42
	4.4.1 De vragenlijst	42
	4.4.2 De veldwerkperiode	42
4.5	Verwerking van de (open) vragen	42
4.6	Opmerkingen met betrekking tot het onderzoek en rapportage	43
V	KERKEN IN PLATTELANDSGEBIEDEN EN ARMOEDE IN NEDERLAND	44
	Samenvatting verkennend onderzoek	
VI	MIGRANTEKERKEN EN ARMOEDE IN NEDERLAND	47
	Samenvatting verkennend onderzoek	
VII	ARMOEDEBESTRIJDING DOOR MOSKEËN	51
	Samenvatting verkennend onderzoek	
VIII	ARMOEDE IN NEDERLAND	54
8.1	Definities en cijfers	54
8.2	Risicogroepen	54
8.3	Huisuitzettingen	56
8.4	Huishoudens met problematische schulden	56
8.5	Conclusie	57

Sinds medio februari 2009 verkeert Nederland officieel in een recessie. Dit heeft zijn weerslag op de werkgelegenheid en de prijzen. De verwachting is dan ook dat de armoede als gevolg van de kredietcrisis alleen maar zal toenemen. Deze signalering baart verschillende kerken zorgen. Om meer inzicht te krijgen in de situatie en de rol van de verschillende kerken is dit onderzoek 'Armoede in Nederland 2010' uitgevoerd. In het onderhavige onderzoek hebben meerdere kerken geparticipeerd, namelijk:

- Protestantse Kerk in Nederland (Kerk in Actie)
- Rooms-Katholiek Kerkgenootschap in Nederland
- Vincentiusvereniging-Nederland
- Remonstrantse Broederschap
- Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland
- Oud-Katholieke Kerk van Nederland
- Gereformeerde Kerken vrijgemaakt
- Evangelische Alliantie (Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten, Leger des Heils, Unie van Baptistengemeenten, ABC-gemeenten, Kerk van de Nazarener, Rafaël Nederland)
- Evangelische Broedergemeenten
- Koptische Orthodoxe Kerk
- Basisbeweging Nederland
- Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten

Dit onderzoek is ook in 2005 en 2006 uitgevoerd in opdracht van Kerk in Actie van de Protestantse Kerk in Nederland. Ook in 2008 vond het onderzoek plaats. In dat jaar participeerden naast de Protestantse Kerk in Nederland meer kerken in het onderzoek, namelijk:

- Rooms-Katholiek Kerkgenootschap in Nederland
- Vincentiusvereniging-Nederland
- Remonstrantse Broederschap
- Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland
- Oud-Katholieke Kerk

Net als in de onderzoeken van 2005, 2006 en 2008 is onderzocht in welke mate en op welke wijze diaconale organisaties betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen die financieel in de problemen zijn geraakt. Hierbij is dit jaar voor het eerst expliciet onderscheid gemaakt tussen individuele en collectieve hulp en immateriële hulp. Hoeveel aanvragen zijn er binnengekomen? Hoeveel zijn er gehonoreerd en om welke bedragen gaat het hierbij? Ook kerstpakkettenacties en steun aan inloophuizen zijn in dit onderzoek apart bekeken. Als laatste is onderzocht binnen welke bevolkingsgroepen de financiële problemen het grootst zijn en wat de belangrijkste oorzaken zijn voor deze problematiek.

Kortom, het onderzoek laat zien op welke manieren de verschillende kerken hulpverlening bieden aan mensen met financiële problemen. Verder geeft het inzicht in zowel de aard van de problemen als in de doelgroepen.

We moeten ons realiseren dat in dit onderzoek alleen 'formele cijfers' worden gepresenteerd. Met 'formeel' wordt bedoeld dat de hulp vanuit een diaconale organisatie is verleend. Echter naast de formele hulp is er ook nog veel informele hulp. Deze informele hulp valt buiten het kader van dit onderzoek.

De resultaten van dit onderzoek geven een kader om het beleid op het gebied van armoedebestrijding verder gestalte te geven. Tevens kunnen de kerken aantonen welk werk zij verrichten op het gebied van individuele en collectieve hulpverlening en immateriële hulp. De cijfers geven voldoende aanknopingspunten om in gesprek te gaan met de overheid.

DIACONALE ORGANISATIES

In het onderzoek wordt gesproken over diaconale organisaties. Aangezien er veel verschillende kerken in het onderzoek participeren, is om de helderheid te bevorderen gekozen voor één term die duidt op alle verschillende kerken die aan het onderzoek hebben deelgenomen. Met de term 'diaconale organisaties' worden alle lokale gemeenschappen en kerkelijke organisaties van de bovengenoemde kerkgenootschappen bedoeld (alle respondenten van het onderzoek).

Voor een gedetailleerd overzicht van de punten die in dit onderzoek aan de orde komen, wordt verwezen naar de inhoudsopgave en naar de gebruikte vragenlijst die op de website www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek staat. Ook de tabellen zijn op deze website te vinden.

II SAMENVATTING EN AANBEVELINGEN

2.1 INLEIDING

Dit hoofdstuk is een samenvatting van het onderzoek dat onder diaconale organisaties is uitgevoerd naar de financiële hulpverlening aan mensen die financieel in de knel zitten. Op basis van de resultaten zijn er conclusies en aanbevelingen geformuleerd, aan het einde van dit hoofdstuk. Indien in het onderzoek wordt gesproken over diaconale organisaties worden alle respondenten van het onderzoek bedoeld.

Naast de inleiding zijn er in dit hoofdstuk veertien paragrafen opgenomen, waarbij wordt aangesloten op de indeling van hoofdstuk III. Achtereenvolgens komen aan de orde:

- 2.2 Deelnemende diaconale organisaties
- 2.3 Betrokkenheid van diaconale organisaties
- 2.4 Individuele, financiële hulp
- 2.5 Immateriële hulp
- 2.6 Collectieve hulp
- 2.7 Kerstpakketten
- 2.8 Inloophuizen
- 2.9 Totaalbedrag besteed aan armoedebestrijding
- 2.10 Groepen met financiële problemen
- 2.11 Aard van de problematiek
- 2.12 Contact en samenwerking met andere instellingen en organisaties
- 2.13 Toerusting voor armoedebestrijding
- 2.14 Signalen voor de overheid
- 2.15 Conclusies en aanbevelingen

2.2 DEELNEMENDE DIACONALE ORGANISATIES

In totaal zijn 4.183 diaconale organisaties benaderd om mee te doen aan het onderzoek. De onderstaande tabel geeft aan hoeveel diaconale organisaties benaderd zijn en hoeveel er gereageerd hebben. Het responspercentage is 28,5%. Dit is goed te noemen.

Tabel: Categorisering diaconale organisaties

	Populatie	Respons	% verdeling v.d. respons
Rooms-Katholiek (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen)	1.209	346	29,1%
Protestantse Kerk in Nederland (diaconieën)	1.973	630	52,9%
Evangelische Alliantie (Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten, Leger des Heils, Unie van Baptistengemeenten, ABC-gemeenten, Kerk van de Nazarener, Rafaël Nederland)	385	63	5,3%
Andere kerkgenootschappen (Remonstrantse Broederschap, Christelijke Gereformeerde Kerken, Oud-Katholieke Kerk, Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, Evangelische Broedergemeenten, Koptische Orthodoxe Kerk, Basisbeweging Nederland en Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten)	616	136	11,4%
Overig	-	16	1,3%
Totaal	4.183	1.191	100%

2.3 BETROKKENHEID VAN DIACONALE ORGANISATIES

75,8% van de diaconale organisaties is betrokken bij de ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt. Dit zijn gemiddeld 3.171 diaconale organisaties in Nederland.

Voor de diaconieën van de Protestantse Kerk kunnen we een vergelijking in de tijd maken. We mogen dan ook concluderen dat de betrokkenheid bij de ondersteuning van mensen die financiële problemen hebben vanaf 2004 vrij stabiel is. Zo was de betrokkenheid in het onderzoek van 2005 74%, in 2006 78% en in 2008 75%. De betrokkenheid in het huidige onderzoek (75,8%) wijkt ten opzichte van 2008 niet significant af.

Ook voor de Rooms-Katholieke Kerk (PCI's, Parochies en Vincentiusverenigingen) kunnen we een vergelijking maken in de tijd. In 2008 gaf 80,1% aan betrokken te zijn bij de ondersteuning van mensen die financiële problemen hebben. In het huidige onderzoek is dit percentage gedaald tot 74,9%. Dit verschil is ook niet significant.

Van de diaconale organisaties die betrokken zijn bij de armoedeproblematiek is 69,6% actief op zoek naar armoede binnen hun gemeente. In absolute getallen zijn dit tussen de 2.109 en 2.304 diaconale organisaties. De meest voorkomende manier om armoede op te sporen is door contacten te onderhouden met andere instellingen.

Tabel: Belangrijkste activiteiten van diaconale organisaties om armoede op te sporen

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenootschappen	Totaal
Contacten onderhouden met instellingen	64,7%	53,4%	80,0%	23,8%	53,8%
Artikelen in het kerkblad	60,6%	46,2%	33,3%	22,5%	47,2%
Contacten onderhouden met (belangen)organisaties van uitkeringsgerechtigden	39,4%	32,2%	46,7%	6,3%	31,2%
Verspreiden van informatie d.m.v. folders en/of posters	42,4%	18,7%	26,7%	13,6%	24,9%
Speciale diaken aanstellen met als taak armoedebestrijding	15,9%	27,4%	93,3%	13,8%	23,8%
Via ouderlingen/ diakenen/ predikant/ gemeenteleden	18,8%	8,3%	6,3%	2,5%	10,3%

Indien diaconale organisaties niet betrokken zijn bij de armoedeproblematiek, geven de respondenten als belangrijkste reden (74,4%) dat er geen signalen/aanvragen zijn ontvangen. Ongeveer 12% binnen deze groep geeft aan dat er in de gemeente geen mensen leven die financieel in de knel zitten.

2.4 INDIVIDUELE, FINANCIËLE HULP

95,8% van de diaconale organisaties die betrokken is bij de armoedeproblematiek verleent op enige wijze individuele, financiële hulp. Bij kwantificering van dit percentage constateren we dat het hierbij gaat om 3.038 diaconale organisaties.

Deze betrokkenheid wordt op verschillende manieren vormgegeven. Bij individuele ondersteuning van mensen die in de knel zijn geraakt, bestaat de meest voorkomende manier van hulp uit financiële giften (85,7%). Een andere veel voorkomende wijze van hulp is materiële hulp in natura (57,6%).

Meer dan de helft (52,7%) geeft aan dat ze financiële hulp verleent door middel van leningen. Ook het mogelijk maken van een vakantie (42,9%) komt relatief vaak voor.

AANTAL AANVRAGEN VOOR INDIVIDUELE, FINANCIËLE HULP

Gemiddeld kregen diaconale organisaties in 2009 zo'n 11,2 aanvragen voor individuele, financiële hulp binnen. Op basis van deze gegevens is vervolgens het absolute aantal aanvragen voor individuele, financiële hulp berekend. In de volgende tabel zien we een overzicht voor alle afzonderlijke diaconale organisaties:

Tabel: Aantal aanvragen voor individuele, financiële hulpverlening 2009

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal aanvragen 2009	Totaal aantal aanvragen 2009
RK	860	13,85	11.911
PKN	1.461	10,85	15.852
EA	254	8,24	2.093
Andere kerkgenootschappen	456	6,50	2.964
Totaal*	3.038	11,18	33.963

* In de berekening is er gerekend met afgeronde getallen, waardoor de afzonderlijke aantallen en bedragen niet optellen tot het totaal. Dit geldt voor alle soortgelijke tabellen.

Voor de diaconieën van de Protestantse Kerk kunnen we weer een vergelijking in de tijd maken. We zagen dat er in 2004 gemiddeld zo'n 8.781 aanvragen binnenkwamen. In 2005 waren dit 11.357 aanvragen en in 2007 ongeveer 7.263. In het afgelopen jaar is het gemiddelde weer gestegen naar 15.852 aanvragen. Het aantal aanvragen is dus ruim verdubbeld.

Ook voor de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) kunnen we een vergelijking maken in de tijd. In 2007 kwamen er gemiddeld 9.809 aanvragen binnen. In 2009 is dit aantal gestegen naar 11.911 aanvragen. Een toename van ruim 20%.

AANTAL AANVRAGEN VOOR FINANCIËLE HULP GEHONOREERD

Gemiddeld zijn in 2009 van de 11,2 aanvragen zo'n 9,9 aanvragen voor individuele, financiële hulp door diaconale organisaties gehonoreerd. Dit betekent dat diaconale organisaties in 2009, ca. 29.886 aanvragen voor financiële hulp gehonoreerd hebben.

Tabel: Aantal gehonoreerde aanvragen voor individuele, financiële hulpverlening

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen 2009	Totaal aantal gehonoreerde aanvragen 2009
RK	860	12,42	10.681
PKN	1.461	9,65	14.099
EA	254	5,49	1.394
Andere kerkgenootschappen	456	6,20	2.827
Totaal	3.038	9,87	29.886

Wanneer we de diaconieën van de Protestantse Kerk weer vergelijken in de tijd, zien we dat in 2004 gemiddeld zo'n 7.774 aanvragen zijn gehonoreerd. In 2005 waren dit 9.972 aanvragen en in 2007 ongeveer 6.914. In 2009 is dit aanzienlijk gestegen naar 14.099 gehonoreerde aanvragen.

Ook bij de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) is het gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen gestegen.

In 2007 waren dit 8.201 gehonoreerde aanvragen en in 2009, 10.681.

GEHONOREERD TOTAALBEDRAG VOOR FINANCIËLE HULP

Iedere afzonderlijke diaconale organisatie besteedt gemiddeld zo'n € 4.058 per jaar aan individuele, financiële hulpverlening. Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, een totaalbedrag van € 12.327.739 aan individuele, financiële hulp hebben besteed.

Tabel: Gehonoreerd totaalbedrag voor individuele, financiële hulpverlening

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld gehonoreerd bedrag 2009	Totaalbedrag 2009
RK	860	€ 3.816	€ 3.282.044
PKN	1.461	€ 4.239	€ 6.193.822
EA	254	€ 2.156	€ 547.637
Andere kerkgenootschappen	456	€ 4.431	€ 2.020.413
Totaal	3.038	€ 4.058	€ 12.327.739

De diaconieën van de Protestantse Kerk gaven in 2004 in totaal zo'n € 4.560.750 aan financiële hulpverlening. In 2005 was dit zo'n € 7.168.760 en in 2007 ongeveer € 6.105.570. In 2009 is dit bedrag € 6.193.822. Het gemiddelde jaarbedrag dat per diaconie werd besteed daalde iets: van € 4.733 in 2007 naar € 4.239 in 2009. Dat het totaalbedrag toch vrijwel gelijk blijft, komt doordat het aantal betrokken diaconieën in 2009 hoger was dan in 2007 (dit aantal steeg van 1290 naar 1461). Het totaalbedrag bleef zoals gezegd ongeveer gelijk, maar het aantal toegekende hulpbedragen verdubbelde bijna. Dat betekent dat het gemiddelde bedrag per toekenning fors daalde: van € 876 in 2007 naar € 439 in 2009.

De Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en Vincentius-verenigingen) gaf in 2007 ongeveer € 4.326.324 aan financiële hulpverlening. In 2009 is dit € 3.282.044. Het gemiddelde jaarbedrag dat door een parochies/pci/Vincentiusvereniging werd besteed daalde: van € 5.381 in 2007 naar € 3.816 in 2009. Het totaalbedrag is ook gedaald, ondanks het feit dat er ook hier meer betrokken diaconale organisaties waren (dit aantal steeg van 804 in 2007 tot 860 in 2009). Het totaalbedrag daalde zoals gezegd, maar het totaal aantal toegekende hulpbedragen steeg (van 8.201 in 2007 naar 10.681 in 2009). Dat betekent dat ook hier het gemiddelde bedrag per toekenning daalde, namelijk van naar € 527 naar € 307.

2.5 IMMATERIËLE HULP

Zo'n 86,3% van alle diaconale organisaties geeft naast financiële hulp ook steun op een individuele, immateriële wijze. Wanneer we onderscheid maken tussen de afzonderlijke diaconale organisaties zien we de volgende percentages:

Tabel: Steun op individuele, immateriële wijze

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenootschappen	Totaal
Wij steunen op een individuele, immateriële wijze	76,3%	89,6%	87,8%	94,2%	86,3%

De meest genoemde manier van steunen is door huisbezoeken van diakenen of vrijwilligers (62,3%). Een andere veel voorkomende manier van ondersteuning is het doorverwijzen en begeleiden naar instanties of regelingen (60,1%). Hulp bij het invullen van formulieren (29,5%), hulp bij thuisadministratie (19,6%) en hulp bij het aanvragen van belastingteruggave (14,0%) worden ook vaak genoemd.

2.6 COLLECTIEVE HULP

Er is niet alleen gevraagd naar individuele hulp, maar voor het eerst ook naar 'collectieve hulp': ondersteuning van projecten waar op enigerlei wijze mensen worden gesteund die financieel in de knel zijn geraakt.

Zo'n 82,3% van alle diaconale organisaties steunt op een collectieve wijze. Vaak wordt collectieve steun gegeven aan een voedselbank of is de kerk een steunpunt van de voedselbank (51,2%). Met name bij de diaconieën van de Protestantse Kerk is dit een populaire wijze van steun. Ook is het ondersteunen van diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding een veelvoorkomende manier van hulp (37,5%) van diaconale organisaties. Een andere veel voorkomende wijze van collectieve hulp is het participeren in een noodfonds (23,4%).

Tabel: Op welke wijze betrokken bij de collectieve ondersteuning

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenoot- genootschappen	Totaal
Steun geven aan voedselbank / steunpunt voedselbank	38,8%	62,0%	28,0%	40,8%	51,2%
Diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding	29,2%	42,8%	17,6%	42,0%	37,4%
Participeren in een Noodfonds	22,4%	23,9%	15,7%	26,7%	23,4%
Ondersteunen van een lokale belangenorganisatie	21,0%	14,2%	5,9%	22,3%	16,8%
Leveren van vrijwilligers voor voedselbank	9,0%	12,4%	21,6%	14,6%	12,5%
Steun geven aan Arme kant/ EVA groepen	6,7%	16,4%	3,9%	8,4%	11,8%
Kledingwinkel / ruilwinkel	5,8%	7,0%	31,4%	6,1%	7,7%
Nationale/ regionale (kerkelijk) samenwerkingsverbanden/ initiatieven/ goede doelen	9,9%	5,5%	9,8%	6,2%	7,5%

GEHONOREERD TOTAALBEDRAG VOOR COLLECTIEVE HULP

Iedere afzonderlijke diaconale organisatie besteedt gemiddeld zo'n € 3.545 per jaar aan collectieve hulpverlening. Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009 een totaalbedrag van € 12.206.330 aan collectieve hulp hebben besteed.

Tabel: Gehonoreerd totaalbedrag voor collectieve hulpverlening

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld gehonoreerd bedrag 2009	Totaalbedrag 2009
RK	898	€ 2.842	€ 2.552.134
PKN	1.732	€ 3.887	€ 6.732.475
EA	285	€ 2.593	€ 739.116
Andere kerkgenootschappen	489	€ 3.338	€ 1.632.297
Totaal	3.443	€ 3.545	€ 12.206.330

2.7 KERSTPAKKETTEN

52,6% van de diaconale organisaties is betrokken bij kerstpakkettenacties. Bij kwantificering van dit percentage constateren we dat het hierbij gaat om 2.200 diaconale organisaties.

AANTAL KERSTPAKKETTEN

Gemiddeld gaven diaconale organisaties in 2009 zo'n 59,6 kerstpakketten weg. Dit betekent dat de diaconale organi-

saties in 2009, zo'n 131.120 kerstpakketten hebben weggegeven.

TOTAALBEDRAG BESTEED AAN KERSTPAKKETTEN

De afzonderlijke diaconieën besteedden gemiddeld zo'n € 1.532 per jaar aan kerstpakketten. Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, een totaalbedrag van € 3.369.915 aan kerstpakketten hebben besteed.

Tabel: Totaalbedrag voor kerstpakketten

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld bedrag 2009 voor kerstpakketten	Totaalbedrag 2009 voor kerstpakketten
RK	555	€ 1.849	€ 1.025.990
PKN	1.138	€ 1.515	€ 1.723.774
EA	174	€ 2.268	€ 394.597
Andere kerkgenootschappen	313	€ 456	€ 142.819
Totaal	2.200	€ 1.532	€ 3.369.915

2.8 INLOOPHUIZEN

Ruim een kwart (27,4%) van alle diaconale organisaties hebben in 2009 financiële steun gegeven aan inloophuizen. Met name diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland geven steun aan inloophuizen (38,1%). De overige diaconale organisaties scoren significant lager.

Tabel: Steun aan inloophuizen

	RK	PKN	EA	Andere kerk- genootschappen	Totaal
Steun aan inloophuizen	13,1%	38,1%	4,0%	23,1%	27,4%

TOTAALBEDRAG BESTEED AAN INLOOPHUIZEN

De afzonderlijke diaconale organisaties besteedden gemiddeld zo'n € 1.497 per jaar aan inloophuizen. Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009 een totaalbedrag van € 1.715.562 hebben gegeven aan financiële steun voor inloophuizen.

Tabel: Totaalbedrag voor inloophuizen

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld bedrag 2009 voor inloophuizen	Totaalbedrag 2009 voor inloophuizen
RK	158	€ 1.639	€ 258.962
PKN	752	€ 1.618	€ 1.217.052
EA	15	€ 396	€ 5.940
Andere kerkgenootschappen	142	€ 612	€ 86.874
Totaal	1.146	€ 1.497	€ 1.715.562

Met de steun van inloophuizen is veel geld gemoed. We zien wel dat er tussen de verschillende diaconale organisaties grote verschillen zijn. Zo hebben de diaconieën van de Protestantse Kerk veruit het grootste aandeel in de financiële steun aan inloophuizen.

2.9 TOTAALBEDRAG BESTEED AAN ARMOEDEBESTRIJDING

In totaal is er door diaconale organisaties in 2009 zo'n € 29.619.546 besteed aan armoedebestrijding.

Tabel: Totaalbedrag besteed aan armoedebestrijding

	2009
Individuele, financiële hulpverlening	€ 12.327.739
Collectieve hulpverlening	€ 12.206.330
Kerstpakkettenacties	€ 3.369.915
Steun aan inloophuizen	€ 1.715.562
Totaal	€ 29.619.546

Wanneer we een vergelijking maken in de tijd dan kunnen we alleen de diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland en de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instelling, parochies en vincentiusverenigingen) vergelijken. Voor deze diaconale organisaties kunnen we ook alleen het totaalbedrag van de individuele, financiële hulpverlening goed vergelijken.

Tabel: Totaalbedrag besteed aan individuele, financiële hulpverlening

	2009	2007	2005
PKN	€ 6.193.822	€ 6.105.570	€ 7.168.760
RK	€ 3.282.044	€ 4.326.324	n.v.t.

2.10 GROEPEN MET FINANCIËLE PROBLEMEN

De groepen mensen die verhoudingsgewijs het meest als financiële knelgroep genoemd worden zijn: 'alleenstaande ouders met kinderen' (51,6%), 'mensen zonder betaald werk' (48,0%), 'ouderen' (35,6%), 'asielzoekers' (34,8%), 'mensen met psychische problemen' (31,8%), 'mensen met een chronische ziekte of handicap' (25,8%) en 'gezinnen waarin slechts één persoon betaald werkt' (17,6%). De percentages verschillen niet veel ten opzichte van de vorige onderzoeken. Een overzicht van de geïdentificeerde groepen:

Tabel: Meest genoemde groepen in financiële problemen (top 10)

Alleenstaande ouders met kinderen	51,6%
Mensen zonder betaald werk	48,0%
Ouderen	35,6%
Asielzoekers	34,8%
Mensen met psychische problemen	31,8%
Mensen met een chronische ziekte of handicap	25,8%
Gezinnen waarin slechts 1 persoon betaald werkt	17,6%
Mensen met een onvolledige AOW	10,9%
Mensen met een parttime baan	7,8%
Jongeren	7,0%

2.11 AARD VAN DE PROBLEMATIEK

Op de vraag hoe vaak men bepaalde knelpunten tegenkomt, kregen respondenten de keuze tussen nooit, soms, regelmatig, vaak en weet niet. Wanneer we de percentages vaak en regelmatig optellen, dan zien we dat 'schuldenproblematiek' (39,5%) en 'langdurig laag inkomen' (38,1%) de meest voorkomende problemen zijn. Deze ston-

den in alle vorige onderzoeken ook op de eerste en de tweede plek.

In de volgende tabel staan de percentages van de antwoordcategorieën 'regelmatig' en 'vaak' opgeteld. Een totaaloverzicht:

Tabel: Problemen die diaconale organisaties vaak of regelmatig tegenkomen

Schuldenproblematiek	39,5%
Langdurig een laag inkomen	38,1%
Onbekend met regelgeving	20,3%
Angst of schaamte voor instanties	19,8%
Ingewikkelde formulieren	19,7%
Onvoorzien hoge uitgaven, of incidentele financiële tegenslag	19,5%
Wachttijden bij toekenning uitkering	18,3%
Vastlopen in loketten van meerdere instanties	17,1%
Hoge vaste lasten (wonen, energie, verzekeringen)	15,8%
Mensen vallen net buiten allerlei regelingen	15,3%
Structurele hoge bijzondere uitgaven (bijv. bij ziekte of handicap)	12,9%
Problemen met flexwerken/seizoenswerk	2,5%

2.12 CONTACT EN SAMENWERKING MET ANDERE INSTELLINGEN EN ORGANISATIES

Van de instellingen waarmee diaconale organisaties in het kader van financiële hulpverlening contact hebben, wordt de sociale dienst het meest genoemd (47,6%). Ook maatschappelijk werk scoort hoog met 45,2%. Andere diaconale organisaties staan met 36,9% op de derde stek. Instellingen voor schuldhulpverlening (30,3%) staan op de vierde plaats. Woningcorporaties sluiten de topvijf af met 18,7%.

2.13 TOERUSTING VOOR ARMOEDEBESTRIJDING

Op de vraag: 'Voelt u zich voldoende toegerust in uw diaconale werk rondom armoede?' geeft 67,0% van de diaconale organisaties aan dat men zich voldoende toegerust voelt.

De respondenten die zich niet voldoende toegerust voelen, geven aan behoefte te hebben aan meer informatie over de veranderingen in de sociale wetgeving (58,6%). Men wil meer informatie over de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (58,2%). Zo'n 47,6% wil meer informatie over toeslagen (zorgtoeslag, huurtoeslag, kindertoeslag).

2.14 SIGNALLEN VOOR DE OVERHEID

In deze laatste paragraaf wordt beschreven welke signalen diaconale organisaties hebben doorgegeven aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid. Daarnaast wordt ook beschreven welke zaken of signalen men binnen dit onderzoek nog wil doorgeven met het oog op het contact met de overheid.

47,5% van de diaconale organisaties heeft signalen doorgegeven aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid. De belangrijkste signalen hadden betrekking op aandacht/regelgeving omtrent armoede (51,4%). Ook een betere uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) (47,3%) is vaak genoemd om door te geven aan de overheid. Verder wenst men over het algemeen ook dat er meer en beter wordt samengewerkt tussen diaconale organisaties en burgerlijke gemeenten (44,2%). Andere belangrijke signalen zijn 'minder bureaucratie/betere voorlichting' (34,1%) en 'betere samenwerking tussen uitkeringsinstanties' (25,8%).

Ongeveer een kwart van de respondenten (27%) heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid een zelfgeformuleerde boodschap voor de overheid aan te dragen. De meeste respondenten gaven aan dat er minder formulieren, bureaucratie en meer duidelijkheid moet komen binnen de regelgeving rondom armoede (29,1%). Veel zwakkeren in

onze samenleving komen niet door het woud van regelgeving en lopen zo hun steun van de overheid mis. Ook gaf 12,4% van de respondenten aan dat de overheid moet toezien op een goede uitvoering van de Wmo, zodat mensen niet uit de boot vallen. Zo'n 12% geeft aan dat er beter moet worden samengewerkt tussen (lokale) overheid en diaconale organisaties.

2.15 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

CONCLUSIES OVER ARMOEDE EN DE BETEKENIS VAN DE DIACONALE ORGANISATIES

- Het **totaalbedrag** aan individuele financiële hulp is hoger dan in voorgaande onderzoeken. Als we hierbij de voor het eerst gemeten collectieve hulp, individuele ondersteuning met kerstpakketten en steun aan inloophuizen optellen, dan blijkt dat de kerken in Nederland zorgen voor een groot sociaal vangnet. Hiermee is een bedrag gemoeid van € 29.619.546.
- De **effecten van de kredietcrisis** en economische neergang zijn terug te zien in de resultaten. In vergelijking met het onderzoek Armoede in Nederland 2008 is het aantal aanvragen voor individuele financiële hulp bij de diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland verdubbeld. Bij diaconale organisaties van de Rooms-Katholieke Kerk is er een stijging van het aantal aanvragen met 20%.
- Het **aantal aanvragen en toekenningen** is fors gestegen t.o.v. het vorige onderzoek. Tegelijk is per aanvraag een kleiner bedrag toegekend. Dit laatste kan te maken hebben met het beschikbare bedrag dat verdeeld moet worden over een groter aantal aanvragen en met het gegeven dat diaconale organisaties beschikken over minder middelen ten gevolge van de kredietcrisis.
- Het **maatschappelijk rendement** van dit vangnet ligt nog aanzienlijk hoger, omdat diaconale organisaties ook materiële ondersteuning geven aan mensen in kwetsbare financiële positie. Eerdere onderzoeken naar het maatschappelijke rendement van kerkelijke activiteiten laten zien dat deze vele miljoenen waard is. De maatschappelijke inzet van de Rotterdamse migrantenkerken is bijvoorbeeld vastgesteld op 120 miljoen. Daarnaast vindt er binnen kerkelijke netwerken veel informele onderlinge hulp plaats, waarvan de omvang en waarde niet gemeten is.
- Dit totaalbeeld geeft weer dat **kerken een belangrijke rol** spelen met betrekking tot diaconale hulp en armoedebestrijding, die in crisistijden toeneemt. Dat blijkt ook uit het feit dat al jarenlang rond de 75% van de plaatselijke diaconale organisaties actief betrokken is bij de onder-

steuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt. Kerken houden gemengde gevoelens bij deze rol: ze zijn van mening dat armoedebestrijding geen structurele taak van kerken zou moeten zijn.

- Nog steeds vormt de groep **'alleenstaande ouders met kinderen'** de grootste groep waaraan hulp geboden wordt. Dit komt overeen met de onderzoeken van de landelijke overheid. De extra inzet van het kabinet Balkenende IV om armoede te bestrijden is niet terug te zien in de praktijk van het diaconale werk. Integendeel: voor de risicogroepen is geen verbetering opgetreden. Nog steeds zien we dat 'ouderen', 'mensen zonder betaald werk', 'asielzoekers' en 'mensen met psychische problemen' regelmatig een beroep moeten doen op diaconale hulp. Opvallend is dat ondanks het Generaal Pardon diaconale organisaties behoorlijk veel aandacht geven aan asielzoekers. Niet gemeten is of er hulp wordt geboden aan mensen met een middeninkomen, waarover wel signalen doorkomen uit de diaconale praktijk en andere onderzoeken aantonen dat onder deze groep het aantal schulden toeneemt.
- Diaconale organisaties constateren opnieuw dat **de belangrijkste oorzaken voor armoede** enerzijds liggen bij maatschappelijke oorzaken, zoals economische crisis, werkloosheid, bezuinigingen, een te laag minimuminkomen, versnippering van aanvullende voorzieningen en regelingen. Anderzijds zijn ook persoonlijke oorzaken aan te wijzen, zoals lagere scholing, etnisch afkomst, onvoldoende kennis van de Nederlandse taal, eigen gedragsproblemen. De diaconale organisaties komen vooral de gevolgen tegen van het langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen. Vaak komen daar schulden uit voort. Het 'niet-gebruik van voorzieningen' staat op een derde plaats. Deze oorzaak van armoede wordt ook vaak door de overheid genoemd. In dit verband pleiten diaconale organisaties er bij hun lokale overheid voor de bureaucratie beter te bestrijden. Diaconale organisaties blijken bij het oplossen van schuldenproblematiek nauwelijks persoonlijke begeleiding te bieden.
- Het onderzoek toont aan dat vele groepen burgers in Nederland voor langere tijd **afhankelijk zijn van diaconale hulp**. Dit ondergraaft hun recht op het opbouwen van een zelfstandig, volwaardig bestaan. Om deze tendens te keren is het investeren in een sociaal toereikend armoedebeleid vanuit overheid, werkgevers en vakbeweging in de komende jaren noodzakelijk. Eventuele bezuinigingen die de koopkracht en de (professionele) ondersteuning raken van mensen in armoede zijn daarom zeer onwenselijk.

AANBEVELINGEN VOOR DE LANDELIJKE EN LOKALE OVERHEID

- > *Zorg als landelijke overheid voor inkomensbescherming en als lokale overheid voor de uitvoering van een effectief lokaal armoedebeleid, zodat het aantal huishoudens in armoede jaarlijks afneemt, hierbij rekening houdend met de gestelde doelen binnen de Europese Unie.*
- > *Ontwikkel als landelijke overheid specifieke maatregelen om de financiële positie van risicogroepen te versterken, door extra voorzieningen te treffen, categoriale verstrekkingen mogelijk te maken, procedures en het toeslagensysteem te vereenvoudigen. Doe dit als lokale overheid door te investeren in persoonsgerichte werkwijzen als formulierenbrigades, waarbij de eigen kracht en mogelijkheden van mensen centraal staan.*
- > *Investeer als landelijke en lokale overheid in preventie en nazorg op het terrein van schuldhulpverlening en ontwikkel met alle maatschappelijke partners een sluitend systeem om mensen met oplopende schulden effectief en daadkrachtig te ondersteunen.*

CONCLUSIES OVER DE WERKWIJZEN VAN DIACONALE ORGANISATIES

- Diaconale organisaties zijn vooral succesvol in het opsporen van armoede als ze **samenwerken** met organisaties, de overheid, andere kerken en met belangenorganisaties. Er is een afname te zien van de samenwerking met de sociale diensten. Dit kan te maken hebben met de regionalisering van sociale diensten, met de fusies van kerken en parochies of met reorganisaties van diaconale organisaties waardoor contacten opnieuw moeten worden opgebouwd.
- Er is **weinig contact met lokale Wmo-raden** over het armoedebeleid, terwijl er tegelijkertijd door de diaconale organisaties wel gepleit wordt richting lokale overheid voor een betere uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Dit lijkt een tegenstrijdigheid in de beantwoording van de vragen. Hieruit blijkt dat binnen diaconale organisaties meer afstemming nodig is tussen de diaconale taken rond enerzijds armoede en anderzijds zorg en welzijn. Een verklaring kan zijn dat diaconen en diaconale bestuurders deze taken onderling verdeeld hebben. Een andere verklaring is ook mogelijk: diaconale organisaties vinden het zo vanzelfsprekend dat ze in de Wmo-raad vertegenwoordigd zijn, dat ze het niet beschouwen als 'contact hebben met', maar het als hun eigen werk zien.

- Een derde van de diaconale organisaties geeft aan **contacten** te onderhouden met directbetrokkenen en hun organisaties. Ook het aandacht geven aan de problematiek via (kerkelijke) media en het aanstellen van een sociale diaken helpt om armoede te bestrijden. Er wordt daar-entegen weinig gebruikt gemaakt van pastorale netwerken om armoede te signaleren. Om te voorkomen dat diaconale hulp en begeleiding geboden wordt zonder nauwe samenwerking met degenen die het betreft, is intensivering van deze contacten geboden.
- Diaconale organisaties zijn veel actiever geworden sinds het Armoedeonderzoek in 2008 in het **doorgeven van signalen** aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid. In het verlengde daarvan pleiten zij nadrukkelijk voor een betere uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning en betere samenwerking tussen uitkeringsinstanties. Diaconale organisaties vragen de overheid opnieuw de bureaucratie te verminderen, te zorgen voor minder formulieren en meer duidelijkheid binnen de regelgeving. Nu lopen te veel mensen de noodzakelijke steun van de overheid mis.
- **Inloophuizen** bieden brede maatschappelijke hulp aan mensen met een klein sociaal netwerk, waaronder degenen die te maken hebben met financiële problemen. Hiermee leveren ze een belangrijke rol in de lokale samenleving met het oog op welzijn van mensen, de sociale samenhang en leefbaarheid. Het bedrag dat diaconale organisaties hierin investeren, naast hun vrijwillige inzet, toont het draagvlak vanuit de kerken aan. Meer financiële medefinanciering vanuit de lokale overheid is gewenst om deze initiatieven op langere termijn uit te voeren.
- Diaconale organisaties geven aan profijt te hebben van de **toerusting** die de afgelopen jaren door de verschillende landelijke kerkelijke organen is geboden met publicaties, bijeenkomsten en cursussen.
- Het geven van **kerstpakketten** is een favoriete diaconale activiteit. Gezien de aantallen en het bedrag dat hiermee gemoeid is, zien diaconale organisaties dit als een belangrijk middel om aandacht te hebben voor mensen in armoede. Een spannende vraag blijft in hoeverre deze inspanningen verbonden worden met andere, meer structurele aspecten van armoedebestrijding.

AANBEVELINGEN VOOR KERKEN

- > *Werk aan bewustwording in kerken over het bestaan van armoede en de ingrijpende gevolgen hiervan voor directbetrokkenen. Benut het potentieel van netwerken binnen kerken om armoede te signaleren. Stimuleer structurele toerusting, onderlinge samenwerking en goede communicatie tussen diakenen, bezoekermedewerkers, predikanten, pastores, etc.*
- > *Ontwikkel een visie op het bestaan en de toename van armoede in Nederland, samen met andere kerken en werk samen met het netwerk van burgerlijke overheid, maatschappelijke organisaties en directbetrokkenen aan concrete plannen voor een armoedevrije samenleving, o.a. door het opstellen van een lokale sociale agenda. Wees creatief in het gebruik van alle communicatiekanalen.*
- > *Intensiveer de contacten met de lokale overheid om te pleiten voor een sociaal armoedebeleid, waarin de lasten van komende lokale bezuinigingen niet terechtkomen bij groepen die financieel kwetsbaar zijn.*
- > *Bouw mee aan een netwerk van vrijwilligers rondom schuldhulpverlening, die in aanvulling op de professionele hulp van de overheid, langdurig als maatjes actief kunnen zijn bij mensen met schulden.*

CONCLUSIES UIT DE DRIE KWALITATIEVE DEELONDERZOEKEN

• Verkennend onderzoek kerken in plattlandsgebieden

Kerken zijn door hun fijnmazig netwerk in staat om mensen in financiële knelsituaties te bereiken. De vraag dringt zich op of er juist in een plattelandssamenleving misschien stille armoede is, omdat mensen uit schaamte/trots niet om hulp vragen bij de kerk.

Kerken zijn vaak actief in het eigen netwerk, maar werken slechts in beperkte mate samen met de burgerlijke gemeente en maatschappelijke organisaties. Deze samenwerking zou de eigen activiteiten versterken. Tegelijk blijkt dat er binnen de kerk verschillende circuits te zijn, bijvoorbeeld het pastorale en het diaconale, die los van elkaar functioneren als het gaat om materiële armoede. Ook valt op dat de mogelijkheden om te werken aan bewustwording beter benut zouden kunnen worden.

De betrokkenheid van de diaconale organisaties hangt samen met de omvang van de burgerlijke gemeente. De betrokkenheid van het aantal diaconale organisaties loopt namelijk op naarmate de burgerlijke gemeente groter is. Zo is de betrokkenheid binnen de kleinste gemeenten 56,4%, terwijl dit binnen de grootste gemeenten 93,6% is.

• Verkennend onderzoek migrantenkerken

Veel leden van migrantenkerken hebben financiële problemen. Vaak hebben deze leden meer problemen, die samenhangen met de breedheid van vragen waarmee migranten zich geconfronteerd zien in de Nederlandse samenleving. Ook psychologische en geestelijke aspecten spelen hierbij een rol. Bij ongedocumenteerden (mensen die geen geldige Nederlandse verblijfspapieren bezitten) spelen daarnaast ook de juridische belemmeringen.

Migrantenkerken vormen belangrijke formele en informele netwerken voor ondersteuning en hulpverlening. Deze netwerken kunnen versterkt worden door een actief en gericht beleid te voeren voor mensen in financiële en andere knelsituaties. Aandacht daarbij behoeven onder meer het signaleren van knelpunten die mensen in armoede ondervinden, de samenwerking met andere kerken, overheden en maatschappelijke instellingen, het opsporen van verborgen armoede, het werven van gelden.

Onderlinge samenwerking tussen migrantenkerken onderling en de andere Nederlandse kerken is aan te bevelen om zo elkaar te kunnen ondersteunen en om tot een verdere doordenking van beleid en ontwikkeling van activiteiten te komen.

• **Verkennd onderzoek bij moskeeën**

Er wordt vooral informele diaconale hulp geboden, in natura. Deze hulp wordt incidenteel georganiseerd en is gericht op de ondersteuning van leden uit de eigen gemeenschap. Aan immateriële ondersteuning wordt veel aandacht besteed. Moskeeën gaan niet actief op zoek naar mensen in financiële problemen.

Binnen moskeeën wordt verschillend gedacht over het begrip 'armoede' in de Nederlandse context. Men signaleert stille armoede onder ouderen. Doelgroepen als mensen met een beperking en chronisch zieken zijn niet in beeld als risicogroepen, omdat men vindt dat daar voldoende voorzieningen voor zijn. Er leven taboes en schaamtegevoelens rondom armoede. Taalbarrières, onbekendheid met regelgeving en bureaucratie zorgen voor een drempel om hulp te vragen van instanties.

Het onderzoek heeft een activerende rol gehad om aandacht te genereren voor armoedebestrijding. Er is vooral behoefte aan meer informatie over regelingen en toerusting. Er zijn zorgen over het leefklimaat in Nederland, de afnemende tolerantie. Moskeeën zien hiervoor een taak weggelegd voor de kerken.

Bij de bezochte groep moskeeën is er interesse voor een onderzoek naar diaconale hulp onder moskeeën. Toekomstige participatie bij nieuwe, kerkelijke armoedeonderzoeken is niet gemakkelijk te realiseren. Voor een onderzoek zal gebruik moeten worden gemaakt van interne netwerken en deskundigheden.

3.1 INLEIDING

Het onderzoek is op te splitsen in elf aandachtspunten. Dit zijn deelnemende diaconale organisaties, betrokkenheid van diaconale organisaties, individuele financiële hulp, individuele immateriële hulp, collectieve hulp, kerstpakkettenacties en steun aan inloophuizen, groepen met financiële problemen, aard van de problematiek, samenwerking en contact met andere instellingen en organisaties, toerusting voor armoedebestrijding en signalen voor de overheid staan in onderstaande paragrafen beschreven.

3.2 DEELNEMENDE DIACONALE ORGANISATIES

In totaal zijn er 4.183 diaconale organisaties benaderd om mee te doen aan het onderzoek. Deze diaconale organisaties zijn onder te verdelen in:

Tabel 1: Categorisering diaconale organisaties

	Populatie	Respons	% verdeling v.d. respons
Rooms-Katholiek (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen)	1.209	346	29,1%
Protestantse Kerk in Nederland (diaconieën)	1.973	630	52,9%
Evangelische Alliantie (Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten, Leger des Heils, Unie van Baptistengemeenten, ABC-gemeenten, Kerk van de Nazarener, Rafaël Nederland)	385	63	5,3%
Andere kerkgenootschappen (Remonstrantse Broederschap, Christelijke Gereformeerde Kerken, Oud-Katholieke Kerk, Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, Evangelische Broedergemeenten, Koptische Orthodoxe Kerk, Basisbeweging Nederland en Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten)	616	136	11,4%
Overig	-	16	1,3%
Totaal	4.183	1.191	100%

3.3 BETROKKENHEID VAN DIACONALE ORGANISATIES

In deze paragraaf wordt beschreven hoeveel diaconale organisaties betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt. Hierbij wordt tevens ingegaan op de wijze van betrokkenheid.

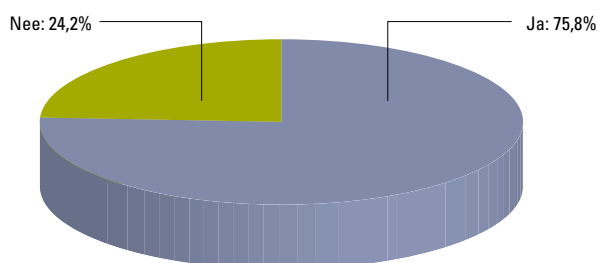
Uit het onderzoek blijkt dat in 2009 zo'n 75,8% van de diaconale organisaties betrokken is bij de ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt.

In de onderzoeken van 2005, 2006 en 2008 is dit al onderzocht voor de diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland. In 2004 was zo'n 74% van deze diaconieën betrokken en in het jaar 2005 was dit 78%. In 2007 lag dit percentage rond de 75%. De betrokkenheid in 2009 wijkt ten opzichte van 2007 niet significant af.

Ook voor de Rooms-Katholieke Kerk (pci'en, parochies en vincentiusverenigingen) kunnen we een vergelijking maken in de tijd. In 2008 gaf 80,1% aan betrokken te zijn bij de ondersteuning van mensen die financiële problemen hebben. In het huidige onderzoek is dit percentage gedaald tot 74,9%. Dit verschil is ook niet significant.

Wanneer we dit nieuwe percentage van 75,8% kwantificeren, blijkt dat er tussen de 3.066 en 3.275 diaconale organisaties betrokken zijn bij deze problematiek¹.

Figuur 1: Betrokken bij de ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt

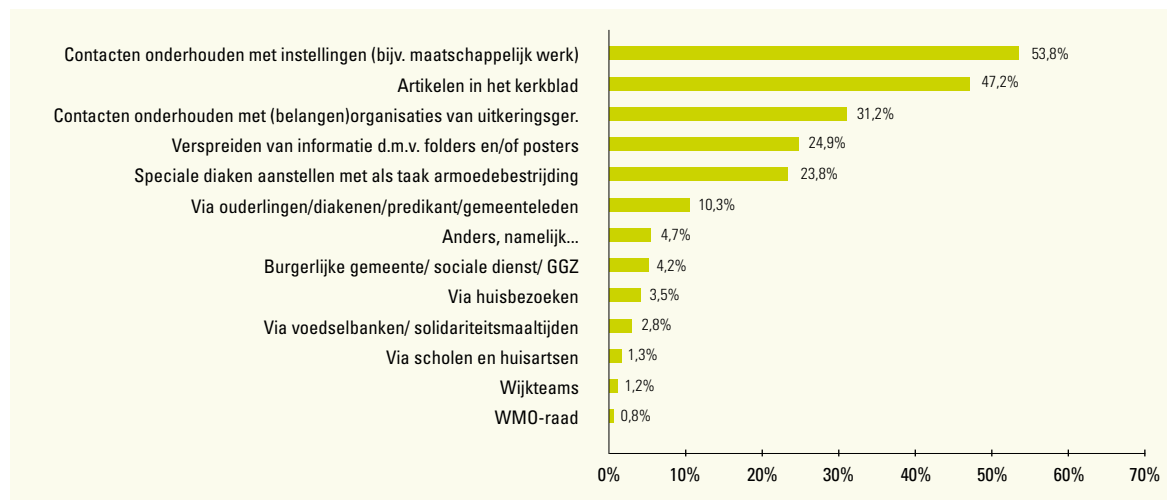

Basis: Alle respondenten (n=1138)

Verder blijkt uit de resultaten dat de betrokkenheid van de diaconale organisaties samenhangt met de omvang van de burgerlijke gemeente. De betrokkenheid van het aantal diaconale organisaties loopt namelijk op naarmate de burgerlijke gemeente groter is. Zo is de betrokkenheid binnen de kleinste gemeenten 56,4%, terwijl dit binnen de grootste gemeenten 93,6% is. De samenhang tussen de omvang en de betrokkenheid binnen een gemeente is de belangrijkste reden dat de resultaten gewogen zijn op omvang van de burgerlijke gemeente.

Van de diaconale organisaties die betrokken zijn bij de armoedeproblematiek is 69,6% actief op zoek naar armoede binnen hun gemeente. In absolute getallen zijn dit tussen de 2.109 en 2.304 diaconale organisaties. De meest voorkomende manier om armoede op te sporen is door contacten te onderhouden met andere instellingen. Een andere veel voorkomende manier is het plaatsen van artikelen over armoede in het plaatselijke kerkenblad. In figuur 2 staat een totaaloverzicht.

Figuur 2: Wat doet de diaconie om armoede op te sporen?

Basis: Respondenten die actief armoede opsporen (n=602)

¹ Bij de kwantificeringen in deze rapportage wordt rekening gehouden met de 95%-betrouwbaarheidsmarge. In de bovenstaande situatie kan er met 95% betrouwbaarheid worden vastgesteld dat het werkelijke aantal diaconieën dat betrokken is binnen deze marge ligt.

Indien diaconale organisaties niet betrokken zijn bij de armoedeproblematiek, geeft men als belangrijkste reden (74,4%) dat er geen signalen/aanvragen zijn ontvangen. Ongeveer 12% binnen deze groep geeft aan dat er in de gemeente geen mensen leven die financieel in de knel zitten. In tabel 2 staat een totaaloverzicht:

Tabel 2: Redenen niet-betrokkenheid bij ondersteuning van mensen met financiële problemen

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenootschappen	Onbekend	Totaal
Geen signalen/ aanvragen ontvangen	67,1%	82,6%	90,0%	46,4%	100,0%	74,4%
In gemeente zijn er geen mensen die financieel in de knel zitten	7,1%	10,4%	0,0%	39,3%	0,0%	11,9%
We ondersteunen via een andere organisatie	11,8%	4,9%	0,0%	7,1%	0,0%	7,0%
We hebben andere prioriteiten	7,1%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	2,6%
Vermoeden dat mensen terughoudend zijn door schaamte	1,2%	1,4%	0,0%	7,1%	0,0%	1,9%
Kleine gemeente met weinig middelen	3,5%	0,0%	10,0%	0,0%	0,0%	1,5%
Overig	2,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%

Basis: Respondenten die niet betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (n=270)

3.4 INDIVIDUELE, FINANCIËLE HULP

Een groot deel van de diaconale organisaties is betrokken bij de ondersteuning van mensen die financiële problemen hebben. Deze betrokkenheid wordt op verschillende manieren vormgegeven. Bij een individuele ondersteuning van mensen die in de knel zijn geraakt is de meest voorkomende manier van hulp, financiële giften (85,7%).

Een andere veel voorkomende wijze van hulp is materiële hulp in natura (57,6%). Meer dan de helft (52,7%) geeft aan dat ze financiële hulp verleent door middel van leningen. Ook het mogelijk maken van een vakantie (42,9%) komt relatief vaak voor.

Tabel 3: Op welke financiële wijze is uw diaconie betrokken bij de individuele ondersteuning van mensen die in de knel zijn geraakt

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenootschappen	Onbekend	Totaal
Financiële hulp (giften)	89,9%	84,3%	61,0%	91,2%	84,6%	85,7%
Materiële hulp in natura	51,0%	58,3%	78,0%	63,7%	53,8%	57,6%
Financiële hulp (leningen)	35,0%	58,8%	58,5%	67,6%	53,8%	52,7%
Mogelijk maken van een vakantie	28,3%	54,8%	17,5%	35,0%	61,5%	42,9%
Mogelijk maken van naschoolse activiteiten (sport en culturele activiteiten van kinderen en jongeren)	17,1%	3,5%	0,0%	4,9%	0,0%	7,5%
Voedselbonnen/boodschappen/maaltijden/voedseltassen	1,2%	2,4%	2,5%	1,0%	38,5%	2,4%
Anders, namelijk...	1,2%	0,9%	2,5%	1,9%	15,4%	1,4%
Verstrekken kleding	1,6%	0,9%	7,5%	0,0%	0,0%	1,3%
Giften t.b.v. school	0,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (n=865)

Wanneer we alleen naar de diaconieën van de Protestantse Kerk kijken dan komt het beeld in het onderzoek van 2010 sterk overeen met het beeld in 2008, 2006 en 2005. Zo zijn financiële giften, financiële leningen, materiële hulp en het mogelijk maken van een vakantie nog steeds de belangrijkste manieren van hulpverlening. De wijze van betrokkenheid is in de afgelopen vijf jaar niet significant gewijzigd. In tabel 4 zien we de ontwikkeling in de afgelopen vijf jaar bij de diaconieën van de Protestantse Kerk.

Tabel 4: Ontwikkeling van de wijze van betrokkenheid bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (diaconieën van de Protestantse Kerk)

	2004 (PKN)	2005 (PKN)	2007 (PKN)	2009 (PKN)
Financiële hulp (giften)	84,5%	80,0%	80,4%	84,3%
Financiële hulp (leningen)	54,0%	51,7%	53,9%	58,8%
Materiële hulp in natura	50,9%	54,5%	53,6%	58,3%
Mogelijk maken van een vakantie	1,3%	0,0%	51,0%	54,8%

Basis: Diaconieën van de Protestantse Kerk die betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (n=452)

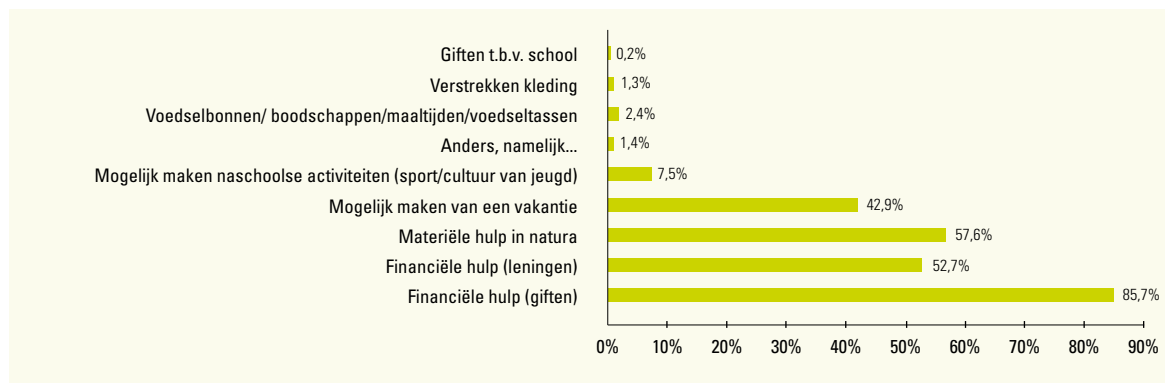
Ook voor de Rooms-Katholieke Kerk kunnen we een vergelijking maken in de tijd. Hier zien we dat de financiële hulp via leningen significant is afgenomen ten opzichte van 2007. De overige wijze van betrokkenheid is gelijk gebleven.

Tabel 5: Ontwikkeling van de wijze van betrokkenheid bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (pci'en, parochies en vincentiusverenigingen)

	2007 (RK)	2009 (RK)
Financiële hulp (giften)	88,2%	89,9%
Financiële hulp (leningen)	47,8%	35,0%
Materiële hulp in natura	56,2%	51,0%
Mogelijk maken van een vakantie	28,9%	28,3%

Basis: pci'en, parochies en vincentiusverenigingen die betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (n=257)

Figuur 3: Wijze van betrokkenheid bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (n=865)

Mensen die financieel in de knel zijn geraakt kunnen door diaconale organisaties op verschillende manieren geholpen worden. Als we kijken op hoeveel verschillende manieren diaconale organisaties helpen, blijkt dat de kleinste dorpen (minder dan 10.000 inwoners) gemiddeld op 2,1 verschillende manieren betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen. Bij de grotere gemeenten ligt het gemiddelde rond de 3. Op totaalniveau zijn alle diaconale organisaties gemiddeld op 2,5 verschillende manieren betrokken bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen.

3.4.1 AANTAL AANVRAGEN VOOR INDIVIDUELE, FINANCIËLE HULP

95,8% van de diaconale organisaties die betrokken is bij de armoedeproblematiek verleent op enige wijze individuele, financiële hulp. Bij kwantificering van dit percentage constateren we dat het hierbij gaat om een aantal tussen de 2.997 en 3.079 diaconale organisaties.

Gemiddeld kregen diaconale organisaties in 2009 zo'n 11,2 aanvragen voor individuele, financiële hulp binnen. Op basis van dit aantal en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval komen we tot de volgende omvang:

De ondergrens:

$2.997 \text{ betrokken diaconale organisaties} \times (11,2 - (1,96 \times 1,319)) = 25.758 \text{ aanvragen}$

De bovengrens:

$3.079 \text{ betrokken diaconale organisaties} \times (11,2 + (1,96 \times 1,319)) = 42.383 \text{ aanvragen}$

Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de 25.758 en 42.383 aanvragen voor financiële hulp hebben ontvangen. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een schatting van ca. 33.963 aanvragen.

Hoe groter de omvang van de burgerlijke gemeente, hoe groter het aantal aanvragen. Dit blijkt uit tabel 6.

Tabel 6: Gemiddeld aantal aanvragen naar omvang burgerlijke gemeente

	Gemiddeld aantal aanvragen	N	Standaardfout van het gemiddelde	Standaard afwijking
< 10.000 inwoners	3,44	151	0,297	3,647
10.000-20.000 inwoners	5,64	147	0,752	9,122
20.000-50.000 inwoners	8,57	221	1,146	17,038
50.000-100.000 inwoners	11,61	103	1,814	18,408
100.000-200.000 inwoners	24,89	64	5,947	47,572
> 200.000 inwoners	50,55	42	18,737	121,433
Onbekend	15,20	5	8,868	19,829
Totaal	11,23	733	1,333	36,093

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij individuele, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt (n=733)

Voor de diaconieën van de Protestantse Kerk kunnen we weer een vergelijking in de tijd maken. Zagen we dat er in 2004 gemiddeld zo'n 8.781 aanvragen binnen kwamen. In 2005 waren dit 11.357 aanvragen en in 2007 ongeveer 7.263. In het afgelopen jaar is het gemiddelde weer gestegen naar 15.852 aanvragen. Het aantal aanvragen is dus ruim verdubbeld.

Ook voor de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) kunnen we een vergelijking maken in de tijd. In 2007 kwamen er gemiddeld 9.809 aanvragen binnen. In 2009 is dit aantal gestegen naar 11.911 aanvragen. Een toename van ruim 20%. Er volgt een totaaloverzicht van alle diaconale organisaties:

Tabel 7: Aantal aanvragen voor individuele, financiële hulpverlening 2009

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal aanvragen 2009	Absolute aantallen		
			95% betrouwbaarheidsinterval		Gemiddeld
			Minimaal	Maximaal	
RK	860	13,85	8.463	15.527	11.911
PKN	1.461	10,85	9.380	22.468	15.852
EA	254	8,24	758	3.737	2.093
Andere kerkgenootschappen	456	6,50	1.606	4.450	2.964
Totaal	3.038	11,18	25.758	42.383	33.963

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij individuele, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt (n=741)

3.4.2 AANTAL GEHONOREERDE AANVRAGEN VOOR INDIVIDUELE, FINANCIËLE HULP

Gemiddeld werden in 2009 van de 11,2 aanvragen zo'n 9,9 aanvragen voor individuele, financiële hulp door diaconale organisaties gehonoreerd. Op basis van deze cijfers en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval komen we tot de volgende schatting:

De ondergrens:

2.997 betrokken diaconale organisaties $\times (9,9 - (1,96 \times 1,16))$
 $= 22.856$ aanvragen gehonoreerd

De bovengrens:

3.079 betrokken diaconale organisaties $\times (9,9 + (1,96 \times 1,16))$
 $= 37.483$ aanvragen gehonoreerd

Dit betekent dat diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de 22.856 en 37.483 aanvragen voor financiële hulp gehonoreerd hebben. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een schatting van ca. 29.886 gehonoreerde aanvragen.

In tabel 8 staan de gemiddelde aantal gehonoreerde aanvragen uitgesplitst naar omvang van de burgerlijke gemeenten. Ook hier zien we weer een samenhang tussen omvang van de burgerlijke gemeente en het aantal gehonoreerde aanvragen.

Tabel 8: Gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen naar omvang burgerlijke gemeente

	Gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen	N	Standaardfout van het gemiddelde	Standaard afwijking
< 10.000 inwoners	3,44	151	0,330	4,057
10.000-20.000 inwoners	5,19	143	0,712	8,514
20.000-50.000 inwoners	7,74	219	1,074	15,896
50.000-100.000 inwoners	10,55	103	1,617	16,415
100.000-200.000 inwoners	20,31	64	5,107	40,858
> 200.000 inwoners	42,69	42	16,351	105,969
Onbekend	15,20	5	8,868	19,829
Totaal	9,92	727	1,172	31,606

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij individuele, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt en aanvragen gehonoreerd hebben (n=727)

Wanneer we de diaconieën van de Protestantse Kerk weer vergelijken in de tijd, zien we dat in 2004 gemiddeld zo'n 7.774 aanvragen zijn gehonoreerd. In 2005 waren dit 9.972 aanvragen en in 2007 ongeveer 6.914. In 2009 is dit aanzienlijk gestegen naar 14.099 gehonoreerde aanvragen.

Ook bij de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) is het gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen gestegen. In 2007 waren dit 8.201 gehonoreerde aanvragen en in 2009, 10.681. In tabel 9 staat een totaaloverzicht van alle diaconale organisaties:

Tabel 9: Aantal gehonoreerde aanvragen voor individuele, financiële hulpverlening (alle diaconale organisaties)

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen 2009	Absolute aantallen		
			95% betrouwbaarheidsinterval		Gemiddeld
			Minimaal	Maximaal	
RK	860	12,42	7.654	13.855	10.681
PKN	1.461	9,65	8.401	19.934	14.099
EA	254	5,49	560	2.418	1.394
Andere kerkgenootschappen	456	6,20	1.501	4.278	2.827
Totaal	3.038	9,87	22.856	37.483	29.886

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij individuele, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt en aanvragen gehonoreerd hebben (n=735)

3.4.3 GEHONOREERD TOTAALBEDRAG VOOR INDIVIDUELE, FINANCIËLE HULP

Iedere afzonderlijke diaconale organisatie besteedt gemiddeld zo'n € 4.058,- per jaar aan individuele, financiële hulpverlening. Door gerekend naar een totaalbedrag voor alle individuele, financiële hulpverlening in 2009 en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval constateer we de volgende cijfers:

De ondergrens:

2.997 betrokken diaconale organisaties x (4.058 - (1,96 x 358,76)) = € 10.054.427,-

De bovengrens:

3.079 betrokken diaconale organisaties x (4.058 + (1,96 x 358,76)) = €14.659.641,-

Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de € 10.054.427 en € 14.659.641 aan financiële hulp hebben besteed. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een totaalbedrag van € 12.327.739 in 2009.

In tabel 10 staan de gemiddelde gehonoreerde bedragen naar omvang van de burgerlijke gemeenten.

Tabel 10: Gemiddelde gehonoreerde bedragen naar omvang burgerlijke gemeente

	Gemiddelde gehonoreerde bedragen	N	Standaardfout van het gemiddelde	Standaard afwijking
< 10.000 inwoners	1933,08	134	320,367	3708,516
10.000-20.000 inwoners	2745,71	130	452,619	5160,646
20.000-50.000 inwoners	3689,06	199	371,940	5246,853
50.000-100.000 inwoners	3995,66	98	536,649	5312,559
100.000-200.000 inwoners	7261,35	68	1857,128	15314,272
> 200.000 inwoners	12647,45	38	4223,715	26036,730
Onbekend	1400,00	4	389,444	778,888
Totaal	4056,11	671	361,150	9355,107

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij individuele, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt en gehonoreerde bedragen hebben genoemd (n=671)

De diaconieën van de Protestantse Kerk gaven in 2004 in totaal zo'n € 4.560.750 aan financiële hulpverlening. In 2005 was dit zo'n € 7.168.760 en in 2007 ongeveer € 6.105.570. In 2009 is dit bedrag € 6.193.822. Het gemiddelde jaarbedrag dat per diaconie werd besteed daalde iets: van € 4.733 in 2007 naar € 4.239 in 2009. Dat het totaalbedrag toch vrijwel gelijk blijft, komt doordat het aantal betrokken diaconieën in 2009 hoger was dan in 2007 (dit aantal steeg van 1290 naar 1461). Het totaalbedrag bleef zoals gezegd ongeveer gelijk, maar het aantal toegekende hulpbedragen verdubbelde bijna. Dat betekent dat het gemiddelde bedrag per toekenning fors daalde: van € 876 in 2007 naar € 439 in 2009.

De Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en Vincentius-verenigingen) gaf in 2007 ongeveer € 4.326.324 aan financiële hulpverlening. In 2009 is dit € 3.282.044. Het gemiddelde jaarbedrag dat door een parochies/pci/Vincentiusvereniging werd besteed daalde: van € 5.381 in 2007 naar € 3.816 in 2009. Het totaalbedrag is ook gedaald, ondanks het feit dat er ook hier meer betrokken diaconale organisaties waren (dit aantal steeg van 804 in 2007 tot 860 in 2009). Het totaalbedrag daalde zoals gezegd, maar het totaal aantal toegekende hulpbedragen steeg (van 8.201 in 2007 naar 10.681 in 2009). Dat betekent dat ook hier het gemiddelde bedrag per toekenning daalde, namelijk van naar € 527 naar € 307. Een overzicht van alle diaconale organisaties:

Tabel 11: Gehonoreerd totaalbedrag voor individuele, financiële hulpverlening (alle diaconale organisaties)

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal gehonoreerde aanvragen 2009	Absolute aantallen		
			95% betrouwbaarheidsinterval		
			Minimaal	Maximaal	Gemiddeld
RK	860	€ 3.816	€ 2.376.276	€ 4.231.549	€ 3.282.044
PKN	1.461	€ 4.239	€ 4.372.521	€ 8.058.642	€ 6.193.822
EA	254	€ 2.156	€ 296.006	€ 851.920	€ 547.637
Andere kerkgenootschappen	456	€ 4.431	€ 1.521.463	€ 2.563.916	€ 2.020.413
Totaal	3.038	€ 4.058	€ 10.054.427	€ 14.659.641	€ 12.327.739

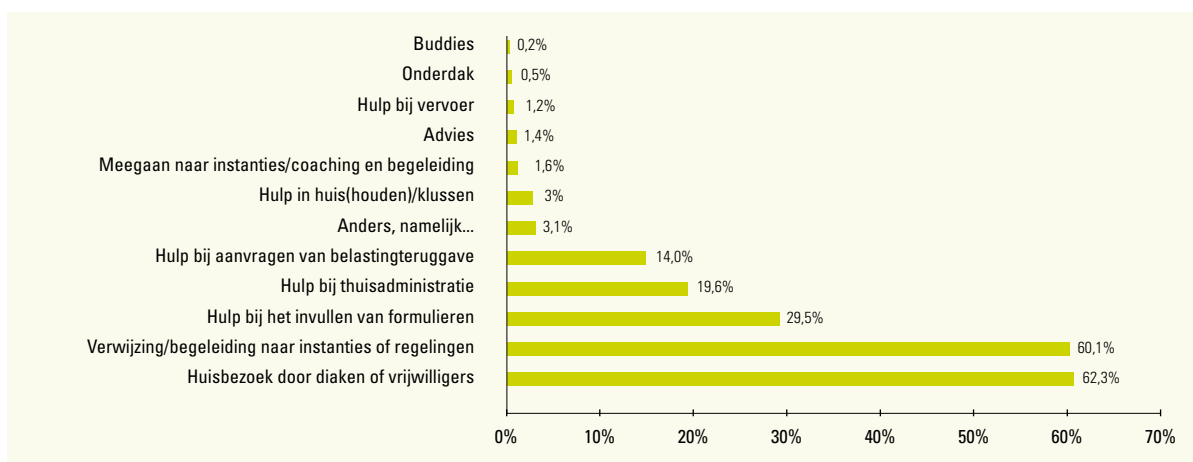
Basis: Respondenten die betrokken zijn bij individuele, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt en gehonoreerde bedragen hebben genoemd (n=671)

3.5 IMMATERIËLE HULP

Zo'n 13,7% van de diaconale organisaties steunt niet op een individuele, immateriële wijze. De overige diaconale organisaties steunen mensen die in de knel zijn geraakt wel op een immateriële wijze. De meest genoemde manier van steunen is door huisbezoeken van diakenen of vrijwilligers

(62,3%). Een andere veel voorkomende manier van ondersteuning is het doorverwijzen en begeleiden naar instanties of regelingen (60,1%). Er zijn echter legio andere wijzen waarop diaconale organisaties mensen op immateriële wijze steunen. In figuur 4 staat een lijst:

Figuur 4: Op welke immateriële wijze is uw diaconie betrokken bij de individuele ondersteuning van mensen die in de knel zijn geraakt?

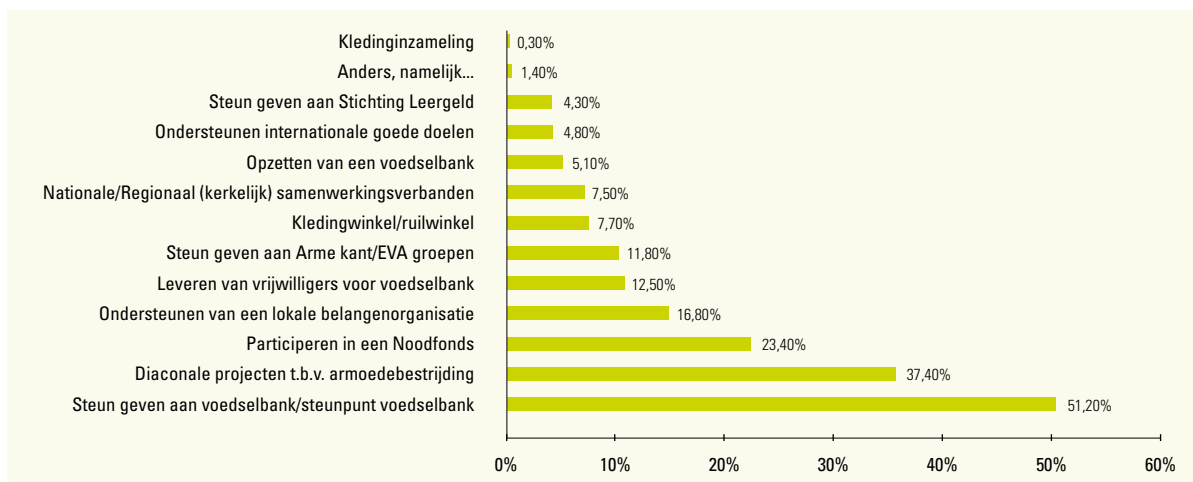
Basis: Respondenten die betrokken zijn bij de ondersteuning van mensen met financiële problemen (n = 866)

3.6 COLLECTIEVE HULP

Er is niet alleen gevraagd naar individuele hulp, maar ook naar collectieve hulp: ondersteuning van projecten waar op enigerlei wijze mensen worden gesteund die financieel in de knel zijn geraakt. Zo'n 82,3% van alle diaconale organisaties steunt op een collectieve wijze. Vaak wordt collectieve steun gegeven aan een voedselbank of is de kerk een steunpunt van de voedselbank (51,2%). Met name bij de diaconieën van de Protestantse Kerk is dit een populaire

wijze van steun. Ook is het ondersteunen van diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding een veelvoorkomende manier van hulp (37,5%) van diaconale organisaties. Welke soort diaconale projecten men hier bedoelt, wordt beschreven in de volgende paragraaf. Een andere veel voorkomende wijze van collectieve hulp is het participeren in een noodfonds (23,4%). Hieronder een overzicht met de genoemde collectieve hulp:

Figuur 5: Op welke wijze is uw diaconie betrokken bij de collectieve ondersteuning van mensen die in de knel zijn geraakt?

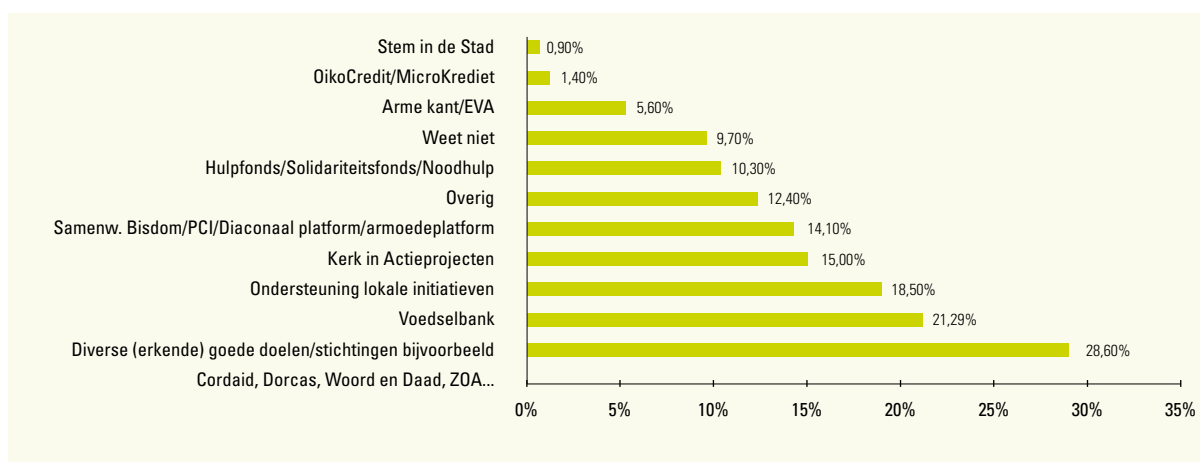
Basis: Alle respondenten (n = 1139)

3.6.1 DIACONALE PROJECTEN T.B.V. ARMOEDEBESTRIJDING

Wanneer respondenten aangaven dat ze diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding ondersteunen is er gevraagd om welke projecten het hierbij gaat. In 28,6% van de gevallen gaat het om steun aan diverse (erkende) goede doelen/stichtingen zoals Cordaid, Dorcas, Woord en Daad, ZOA,

Aidsfonds, etc. Ook de voedselbank (21,2%) en ondersteuning van lokale initiatieven (18,5%) worden vaak genoemd. Zo'n 15% geeft specifiek aan dat ze aan Kerk in Actieprojecten geven. Uiteraard wordt dit met name genoemd door diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland.

Figuur 6: U geeft aan betrokken te zijn bij diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding. Om welke projecten gaat het hierbij?

Basis: Respondenten die aangeven betrokken te zijn bij diaconale projecten t.b.v. armoedebestrijding (n=427)

3.6.2 GEHONOREERD TOTAALBEDRAG VOOR COLLECTIEVE HULP

Iedere afzonderlijke diaconale organisatie besteedt gemiddeld zo'n € 3.545 per jaar aan collectieve hulpverlening. Door gerekend naar een totaalbedrag voor alle collectieve hulpverlening in 2009 en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval constateren we de volgende cijfers:

De ondergrens:

$3.351 \text{ betrokken diaconale organisaties} \times (3.545 - (1,96 \times 404,68)) = € 9.222.244,-$

De bovengrens:

$3.535 \text{ betrokken diaconale organisaties} \times (3.545 + (1,96 \times 404,68)) = € 15.335.441,-$

Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de € 9.222.244 en € 15.335.441 aan collectieve hulp hebben gegeven. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een totaalbedrag van € 12.206.330 in 2009. In tabel 12 staan de gemiddelde gehonoreerde bedragen naar omvang van de burgerlijke gemeenten.

Tabel 12: Gemiddelde gehonoreerde bedragen naar omvang burgerlijke gemeente

	Gemiddelde gehonoreerde bedragen	N	Standaardfout van het gemiddelde	Standaard afwijking
< 10.000 inwoners	2555,43	152	646,759	7973,782
10.000-20.000 inwoners	2387,37	121	311,204	3423,247
20.000-50.000 inwoners	3807,05	205	1015,814	14544,240
50.000-100.000 inwoners	3130,05	85	633,101	5836,906
100.000-200.000 inwoners	5751,28	61	1075,699	8401,479
> 200.000 inwoners	9474,71	28	3348,611	17719,185
Onbekend	308,33	6	65,085	159,426
Totaal	3558,92	658	406,452	10426,100

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij collectieve, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt en gehonoreerde bedragen hebben genoemd (n=658)

Er volgt nu een overzicht waarbij we onderscheid maken tussen de verschillende diaconale organisaties.

Tabel 13: Gehonoreerd totaalbedrag voor collectieve hulpverlening (alle diaconale organisaties)

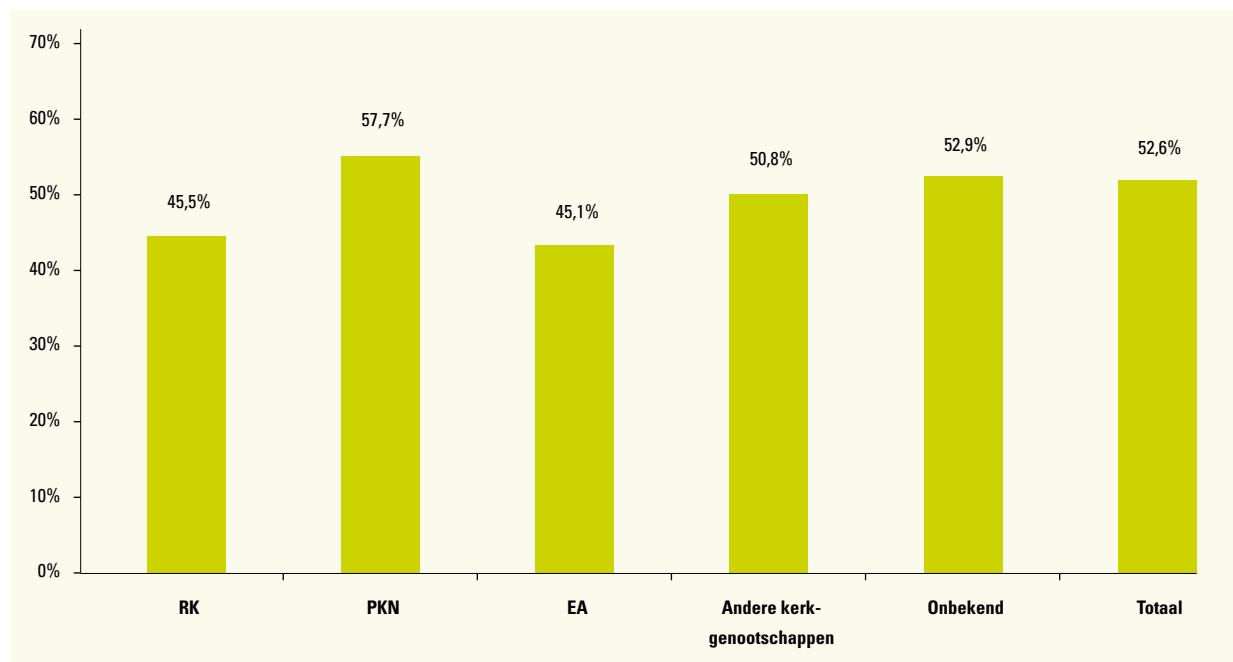
	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal gehonoreerd bedrag 2009	Absolute aantallen		
			95% betrouw- baarheidsinterval		Gemiddeld
			Minimaal	Maximaal	
RK	898	€ 2.842	€ 1.607.487	€ 3.601.255	€ 2.552.134
PKN	1.732	€ 3.887	€ 4.240.743	€ 9.368.676	€ 6.732.475
EA	285	€ 2.593	€ 220.764	€ 1.414.054	€ 739.116
Andere kerkgenootschappen	489	€ 3.338	€ 1.004.192	€ 2.353.834	€ 1.632.297
Totaal	3.443	€ 3.545	€ 9.222.244	€ 15.335.441	€ 12.206.330

Basis: Respondenten die betrokken zijn bij collectieve, financiële ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt en gehonoreerde bedragen hebben genoemd (n=661)

3.7 KERSTPAKKETTEN

Meer dan de helft (52,6%) van de deelnemende diaconale organisaties deelden in 2009 kerstpakketten uit aan mensen die financieel in de knel zijn geraakt. Binnen de Protestantse Kerk in Nederland zijn de meeste diaconieën (57,7%) betrokken bij kerstpakkettenacties. Binnen de Evangelische Alliantie zijn de minste (45,1%) diaconieën bij kerstpakkettenacties betrokken.

Figuur 7: Heeft uw diaconie in 2009 kerstpakketten uitgedeeld aan mensen die in de knel zijn geraakt?

Basis: Alle respondenten (n=1139)

3.7.1 AANTAL KERSTPAKKETTEN

52,6% van de deelnemende diaconale organisaties is betrokken is bij een kerstpakkettenactie. Bij kwantificering van dit percentage constateren we dat het hierbij gaat om een aantal tussen de 2.079 en 2.321 diaconale organisaties. Gemiddeld gaven diaconale organisaties in 2009 zo'n 59,6 kerstpakketten weg. Op basis van dit aantal en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval komen we tot de volgende omvang:

De ondergrens:

2.079 betrokken diaconale organisaties $\times (59,6 - (1,96 \times 4,668)) = 104.887$ kerstpakketten

De bovengrens:

2.321 betrokken diaconale organisaties $\times (59,6 + (1,96 \times 4,668)) = 159.567$ kerstpakketten

Dit betekent dat de deelnemende diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de 104.887 en 159.567 kerstpakketten hebben weggegeven. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een schatting van ca. 131.120 kerstpakketten. Wanneer we onderscheid maken tussen de verschillende diaconale organisaties dan zien we de volgende cijfers:

Tabel 14: Aantal kerstpakketten in 2009

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal kerstpakketten 2009	Absolute aantallen		
			95% betrouwbaarheidsinterval		
			Minimaal	Maximaal	Gemiddeld
RK	555	71,1	25.134	55.495	39.461
PKN	1.138	58,5	50.037	84.989	66.573
EA	174	95,3	1.763	39.795	16.582
Andere kerkgenootschappen	313	21,9	3.454	11.133	6.855
Totaal	2.200	59,6	104.887	159.567	131.120

Basis: Alle respondenten (n=1139)

3.7.2 TOTAALBEDRAG BESTEED AAN KERSTPAKKETTEN

De afzonderlijke diaconale organisaties besteden gemiddeld zo'n € 1.532 per jaar aan kerstpakketten. Doorgerekend naar een totaalbedrag voor alle kerstpakketten in 2009 en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval constateren we de volgende cijfers:

De ondergrens:

2.079 betrokken diaconale organisaties $\times (1.531,6 - (1,96 \times 165,75)) = € 2.508.792,-$

De bovengrens:

2.321 betrokken diaconale organisaties $\times (1.531,6 + (1,96 \times 165,75)) = € 4.308.867,-$

Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de € 2.508.792 en € 4.308.867 aan kerstpakketten hebben besteed. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een totaalbedrag van € 3.369.915 in 2009.

Tabel 15: Totaalbedrag voor kerstpakketten (alle diaconale organisaties)

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld aantal kerstpakketten 2009	Absolute aantallen		
			95% betrouwbaarheidsinterval		
			Minimaal	Maximaal	Gemiddeld
RK	555	€ 1.849	€ 559.765	€ 1.562.925	€ 1.025.990
PKN	1.138	€ 1.515	€ 1.163.046	€ 2.351.569	€ 1.723.774
EA	174	€ 2.268	€ 0	€ 1.100.194	€ 394.597
Andere kerkgenootschappen	313	€ 456	€ 84.640	€ 214.857	€ 142.819
Totaal	2.200	€ 1.532	€ 2.508.792	€ 4.308.867	€ 3.369.915

Basis: Alle respondenten (n=1139)

We zien dat de deelnemende diaconale organisaties relatief vaak meedoen aan een kerstpakkettenactie. Uit opmerkingen van respondenten blijkt dat er naast het 'kerkelijke circuit' ook nog het 'informele circuit' is. In dit 'informele circuit' geven mensen elkaar onderling kerstattenties of sparen ze via boodschappenacties, etc. Deze kerstpakketten zijn niet meegenomen in dit onderzoek. We mogen echter wel concluderen dat kerstpakketten een veel voorkomende vorm van hulp is.

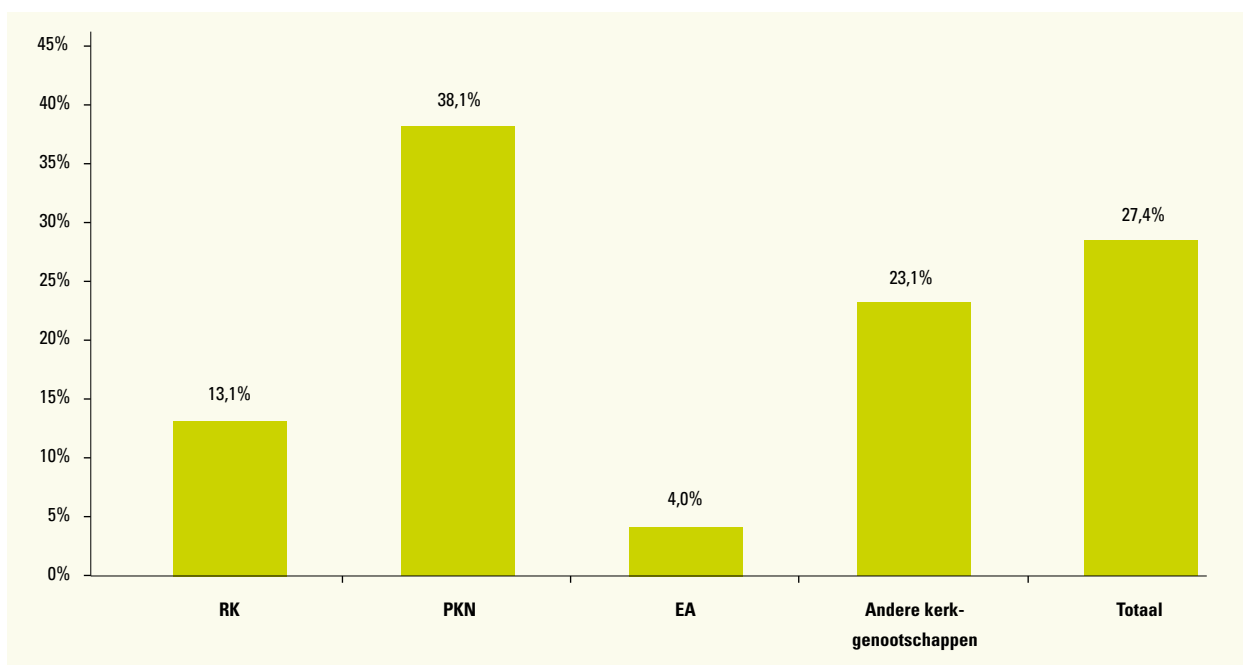
Bij het uitdelen van kerstpakketten is voor veel diaconale organisaties financiële nood niet het enige criterium waar-

door mensen in aanmerking komen voor een kerstpakket. Ook sociale criteria spelen een rol. Zo krijgen ook veel ouderen en/of eenzame mensen een pakket.

3.8 INLOOPHUIZEN

Ruim een kwart (27,4%) van alle diaconale organisaties hebben in 2009 financiële steun gegeven aan inloophuizen. Met name diaconieën van de Protestantse Kerk geven steun aan inloophuizen (38,1%). De overige diaconale organisaties scoren significant lager.

Figuur 8: Heeft uw diaconale organisatie in 2009 financiële steun gegeven aan inloophuizen?

Basis: Alle respondenten (n=1139)

3.8.1 TOTAALBEDRAG BESTEED AAN INLOOPHUIZEN

De afzonderlijke diaconale organisaties besteden gemiddeld zo'n € 1.497 per jaar aan inloophuizen. Doorgerekend naar een totaalbedrag van alle diaconale organisaties en rekeninghoudend met de 95%-betrouwbaarheidsinterval constateren we de volgende cijfers:

De ondergrens:

1.038 betrokken diaconale organisaties $\times (1.496,5 - (1,96 \times 202,947)) = \text{€ } 1.140.475,-$

De bovengrens:

1.254 betrokken diaconale organisaties $\times (1.496,5 + (1,96 \times 202,947)) = \text{€ } 2.375.422,-$

Dit betekent dat de diaconale organisaties in 2009, met 95% zekerheid, tussen de € 1.140.475 en € 2.375.422 hebben gegeven aan financiële steun voor inloophuizen. Wanneer we geen rekening houden met de betrouwbaarheidsmarge komen we tot een totaalbedrag van € 1.715.562 in 2009.

Tabel 16: Totaalbedrag voor inloophuizen (alle diaconale organisaties)

	Aantal betrokken diaconale organisaties	Gemiddeld bedrag	Absolute aantallen		
			95% betrouw- baarheidsinterval		Gemiddeld
			Minimaal	Maximaal	
RK	158	€ 1.639	€ 101.265	€ 484.354	€ 258.962
PKN	752	€ 1618	€ 729.094	€ 1.785.748	€ 1.217.052
EA	15	€ 396	€ 0	€ 32.554	€ 5.940
Andere kerkgenootschappen	142	€ 612	€ 35.898	€ 160.311	€ 86.874
Totaal	1.146	€ 1.497	€ 1.140.475	€ 2.375.422	€ 1.715.562

Basis: Alle respondenten (n=1139)

Met de steun aan inloophuizen is veel geld gemoeid. We zien wel dat er tussen de verschillende diaconale organisaties grote verschillen zijn. Zo hebben de diaconieën van de Protestantse Kerk veruit het grootste aandeel in de financiële steun aan inloophuizen.

3.9 TOTAALBEDRAG BESTEED AAN ARMOEDEBESTRIJDING

In deze paragraaf bekijken we hoeveel de deelnemende diaconale organisaties in totaal besteed hebben aan de bestrijding van armoede in 2009. We gaan hierbij ook een vergelijking maken in de tijd. Hierbij moeten we ons realiseren dat de vraagstelling naar aantal aanvragen, gehonoreerde aanvragen en bedragen in 2010 iets gewijzigd is t.o.v. het onderzoek in 2008, 2006 en 2005. In het vorige onderzoek, maar ook in de onderzoeken daarvoor, was de vraagstelling: *'U geeft aan dat uw diaconie financiële hulp (giften en/of leningen) biedt aan mensen die financieel in de knel zijn geraakt. Kunt u aangeven hoe vaak u in 2007 aanvragen heeft gekregen voor financiële hulp (giften en/of leningen)?' (Indien u geen exacte cijfers weet is een schatting voldoende).*

Ik weet het *exacte* aantal aanvragen in 2007, namelijk:

Er waren *naar schatting* _____ aanvragen in 2007

Weet niet

In het onderhavige onderzoek is er alleen naar exacte cijfers gevraagd. De vraagstelling was: *'U geeft aan dat uw diaconie individuele, financiële hulp biedt aan mensen die in de knel zijn geraakt. Kunt u aangeven hoe vaak u in 2009 aanvragen heeft gekregen voor individuele, financiële hulp?' (Vul het aantal zo exact mogelijk in).*

Het aantal aanvragen voor individuele, financiële hulp in 2009: _____

Weet niet

Wanneer we een vergelijking maken in de tijd dan vergelijken we steeds louter de exacte aantallen en bedragen uit de vorige onderzoeken met de aantallen en bedragen uit het onderhavige onderzoek.

Ook hebben we dit jaar voor het eerst gevraagd naar besteding aan collectieve hulp en kerstpakketten en inloophuizen. Hierdoor kunnen we in het onderhavige onderzoek een completer beeld geven, maar moeten we genuanceerd zijn wanneer we conclusies willen trekken over veranderingen in de tijd.

Tenslotte hebben in het onderzoek van 2010 ook weer meer kerkelijke partners deelgenomen. Dit heeft uiteraard ook consequenties bij de berekening van het totaalbedrag.

Tabel 17 geeft een overzicht van de totaalbedrag besteed aan armoedebestrijding door diaconale instellingen in de tijd.

Tabel 17: Totaalbedrag besteed aan armoedebestrijding

	2009
Individuele, financiële hulpverlening	€ 12.327.739
Collectieve hulpverlening	€ 12.206.330
Kerstpakkettenacties	€ 3.369.915
Steun aan inloophuizen	€ 1.715.562
Totaal	€ 29.619.546

In totaal is er door diaconale organisaties in 2009 zo'n € 29.619.546,- besteed aan armoedebestrijding.

Wanneer we een vergelijking maken in de tijd, dan kunnen we alleen de diaconieën van de Protestantse Kerk in

Nederland en de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) vergelijken. Voor deze diaconale organisaties kunnen we ook alleen het totaalbedrag van de individuele, financiële hulpverlening goed vergelijken.

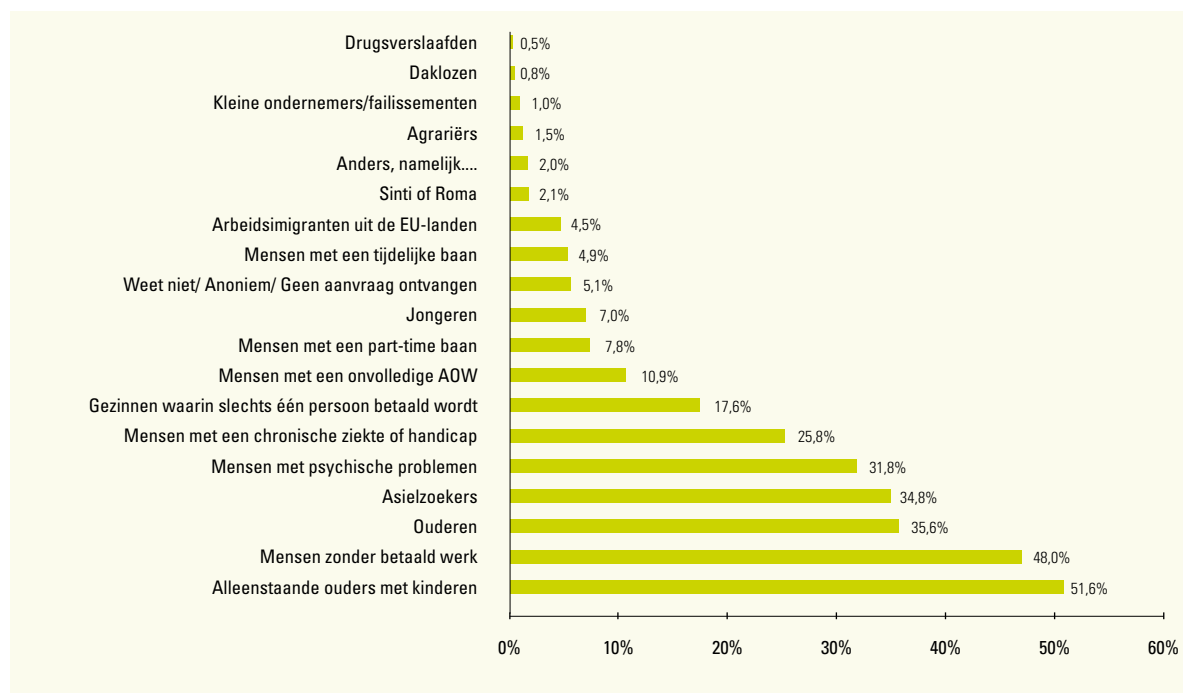
Tabel 18: Totaalbedrag besteed aan individuele, financiële hulpverlening

	2009	2007	2005
PKN	€ 6.193.822	€ 6.105.570	€ 7.168.760
RK	€ 3.282.044	€ 4.326.324	n.v.t.
Totaal	€ 9.475.866	€ 10.431.894	n.v.t.

3.10 GROEPEN MET FINANCIËLE PROBLEMEN

De groepen mensen die verhoudingsgewijs het meest als financiële knelgroep genoemd worden zijn: alleenstaande ouders met kinderen (51,6%), mensen zonder betaald werk (48,0%), ouderen (35,6%), asielzoekers (34,8%), mensen met psychische problemen (31,8%), mensen met een chronische ziekte of handicap (25,8%) en gezinnen waarin slechts één persoon betaald werkt (17,6%). Dit kunnen we concluderen uit figuur 9 (zie volgende pagina).

Figuur 9: In welke groepen zijn financiële problemen het meest te vinden?

Basis: Alle respondenten (n = 973)

Voor de diaconieën van de Protestantse Kerk kunnen we een vergelijking in de tijd maken. Vanaf 2005 is de topvijf van groepen met financiële problemen bij de diaconieën van de Protestantse Kerk onveranderd en identiek aan bovenstaande totaalgegevens in 2009.

Ook voor de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) kunnen we een vergelijking maken in de tijd. Hier geldt hetzelfde als bij de diaconieën van de Protestantse Kerk. Vanaf 2007

is de topvijf van groepen met financiële problemen identiek aan bovenstaande totaalgegevens in 2009.

In tabel 19 zien we van de tien belangrijkste probleemgroepen in hoeverre deze over- of ondervetegenwoordigd zijn in de verschillende gemeenten ten opzichte van het totaal. Wanneer een percentage in een blauwe kleur en cursief staat weergegeven, betekent dit dat de probleemgroep ondervetegenwoordigd is. Bij een rode kleur is de groep overvetegenwoordigd.

Tabel 19: In welke groepen zijn financiële problemen het meest te vinden?

	< 10.000	10.000-20.000	20.000-50.000	50.000-100.000	100.000-200.000	> 200.000
Alleenstaande ouders met kinderen	37,4%	47,4%	55,6%	53,7%	60,2%	48,9%
Mensen zonder betaald werk	36,4%	45,8%	48,6%	52,8%	55,4%	68,1%
Ouderen	34,1%	36,8%	33,2%	40,7%	37,3%	53,2%
Asielzoekers	22,9%	28,4%	38,5%	39,0%	43,4%	55,3%
Mensen met psychische problemen	26,2%	28,9%	29,7%	43,9%	47,0%	42,6%
Mensen met een chronische ziekte of handicap	26,2%	24,7%	25,5%	26,8%	31,3%	29,8%
Gezinnen waarin slechts 1 persoon betaald werkt	15,9%	16,8%	18,2%	16,3%	21,7%	19,1%
Mensen met een onvolledige AOW	10,3%	8,9%	11,2%	13,0%	14,5%	10,6%
Mensen met een parttime baan	5,1%	6,8%	8,0%	9,8%	8,4%	8,5%
Jongeren	7,5%	6,3%	6,3%	8,1%	12,0%	14,9%

Basis: Alle respondenten (n=973)

De meeste probleemgroepen zijn oververtegenwoordigd in de grotere gemeenten.

3.11 AARD VAN DE PROBLEMATIEK

Op de vraag hoe vaak men bepaalde knelpunten tegenkomt, kregen respondenten de keuze tussen 'nooit', 'soms', 'regelmatig', 'vaak' en 'weet niet'. In tabel 19 zijn de percentages van de antwoordcategorieën 'regelmatig' en

'vaak' opgeteld. In tabel 20 is er een uitsplitsing gemaakt naar omvang van gemeente, omdat uit vorige onderzoeken naar voren kwam dat de aard van de problematiek ook samenhangt met de omvang van de burgerlijke gemeente.

Tabel 20: Aard van de problematiek

	< 10.000	10.000 - 20.000	20.000 - 50.000	50.000 - 100.000	100.000 - 200.000	> 200.000	Totaal
Schuldenproblematiek	22,6%	36,5%	41,4%	49,1%	60,0%	55,3%	39,5%
Langdurig een laag inkomen	24,2%	33,1%	40,8%	48,3%	48,6%	52,7%	38,1%
Onbekend met regelgeving	15,5%	14,7%	18,8%	27,2%	31,7%	28,2%	20,3%
Angst of schaamte voor instanties	17,8%	21,8%	17,8%	21,4%	27,1%	17,9%	19,8%
Ingewikkelde formulieren	16,1%	19,2%	16,2%	23,7%	25,4%	33,3%	19,7%
Onvoorzien hoge uitgaven, of incidentele financiële tegenslag	11,0%	17,7%	19,6%	27,3%	30,9%	21,6%	19,5%
Wachttijden bij toekenning uitkering	12,7%	11,4%	20,2%	21,6%	32,8%	18,2%	18,3%
Vastlopen in loketten van meerdere instanties	13,9%	15,8%	14,5%	24,1%	22,1%	22,2%	17,1%
Hoge vaste lasten (wonen, energie, verzekeringen)	8,3%	13,7%	16,2%	19,5%	26,8%	26,6%	15,8%
Mensen vallen net buiten allerlei regelingen	7,2%	13,3%	15,5%	17,2%	27,4%	29,0%	15,3%
Structurele hoge bijzondere uitgaven (bijv. bij ziekte of handicap)	15,2%	15,1%	7,9%	12,6%	17,9%	21,9%	12,9%
Problemen met flexwerken/seizoenswerk	3,0%	3,9%	1,7%	1,2%	3,6%	3,7%	2,5%

Basis: Alle respondenten (n=862)

Uit deze tabel komt duidelijk naar voren dat schulden en een langdurig laag inkomen mensen het meest in financiële problemen brengen. Een langdurig laag inkomen en schul-

denproblematiek worden het meest signaleerd in de middelgrote en grote steden (vanaf 50.000 inwoners). Ook over de hele linie zijn dit de meest voorkomende redenen.

Wanneer we gaan vergelijken in de tijd dan zien we bij de Rooms-Katholieke Kerk (parochiële caritas instellingen, parochies en vincentiusverenigingen) dat zowel in 2007 als in 2009 schuldenproblematiek en een langdurig laag inko-

men de meest genoemde reden is voor financiële problemen. Wachttijden bij toekennen van een uitkering staat in 2009 op een derde plek. In 2007 stond deze nog op een vierde plek. Een overzicht:

Tabel 21: Aard van de problematiek (RK)

	2009	2007
Schuldenproblematiek	47,2%	44,6%
Langdurig een laag inkomen	44,4%	39,6%
Wachttijden bij toekenning uitkering	26,1%	19,1%
Onbekend met regelgeving	23,6%	18,1%
Onvoorziene hoge uitgaven, of incidentele financiële tegenslag	21,3%	19,8%

Ook voor de diaconieën van de Protestantse Kerk kunnen we een vergelijking in de tijd maken. De top vijf van de aard

van problematiek ziet er iets anders uit dan bij de Rooms-Katholieke Kerk. Zie tabel 22:

Tabel 22: Aard van de problematiek (PKN)

	2009	2007
Schuldenproblematiek	37,5%	44,6%
Langdurig een laag inkomen	35,3%	34,4%
Angst of schaamte voor instanties	20,1%	12,7%
Onvoorziene hoge uitgaven, of incidentele financiële tegenslag	18,8%	14,5%
Onbekend met regelgeving	16,7%	16,2%

3.12 CONTACT EN SAMENWERKING MET ANDERE INSTELLINGEN EN ORGANISATIES

Van de instellingen waarmee diaconale organisaties in het kader van financiële hulpverlening contact hebben, wordt de sociale dienst het meest genoemd (47,6%). Ook maatschappelijk werk scoort hoog met 45,2%. Andere diaconale organisaties staan met 36,9% op de derde plaats. Instellin-

gen voor schuldhulpverlening (30,3%) staan op de vierde plaats. Woningcorporaties sluiten de top vijf af met 18,7%. De sociale dienst is al vanaf 2005 een instelling waarmee diaconale organisaties het meeste samenwerken.

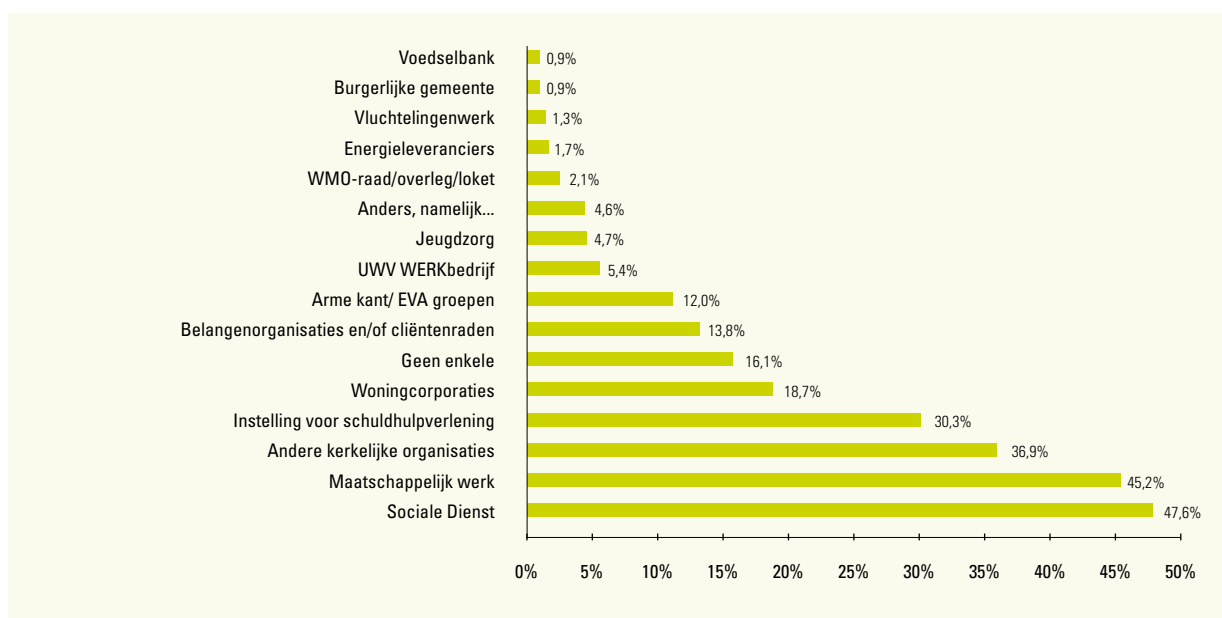
	2009	2007	2005
Sociale dienst	47,6%	58,7%	66,9%

Het percentage is in de loop van de jaren wel afgenomen, maar nog steeds is de sociale dienst bij de diaconieën van de Protestantse Kerk en de Rooms-Katholieke Kerk (pci'en, parochies en vincentiusverenigingen) de instelling waar het meest mee wordt samengewerkt.

Sociale dienst	RK	PKN
2008	63,9%	56,0%
2010	47,5%	47,0%

In figuur 10 zien we een totaaloverzicht van de instellingen waarmee diaconale organisaties in het afgelopen jaar wel eens contact hebben opgenomen met betrekking tot armoedebestrijding.

Figuur 10: Instellingen waarmee men wel eens contact heeft m.b.t. armoedebestrijding

Basis: Alle respondenten (n=862)

Werken de verschillende diaconale organisaties ook met dezelfde instellingen samen? Dat zien we in het volgende overzicht (zie volgende pagina):

Tabel 23: Instellingen waar men wel eens contact mee heeft met betrekking tot armoedebestrijding

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenoot- schappen	Onbekend	Totaal
Sociale Dienst	47,5%	47,0%	48,0%	46,1%	81,3%	47,6%
Maatschappelijk werk	48,1%	45,0%	40,0%	36,7%	70,6%	45,2%
Andere diaconale organisaties	42,4%	34,8%	28,0%	34,4%	50,0%	36,9%
Instelling voor schuldhulpverlening	25,9%	30,1%	42,9%	35,2%	50,0%	30,3%
Woningcorporaties	15,9%	19,9%	16,3%	18,9%	37,5%	18,7%
Geen enkele	16,5%	14,0%	30,0%	20,3%	5,9%	16,1%
Belangenorganisaties en/of cliëntenraden	13,8%	14,2%	12,2%	10,9%	23,5%	13,8%
Arme kant-EVA groepen	10,0%	14,4%	6,0%	8,6%	12,5%	12,0%
UWV WERKbedrijf	5,6%	4,1%	8,0%	8,6%	11,8%	5,4%
Jeugdzorg	5,0%	3,9%	12,0%	3,9%	12,5%	4,7%
Anders, namelijk...	7,1%	3,3%	2,0%	5,5%	0,0%	4,6%
WMO-raad/overleg/loket	0,9%	3,1%	2,0%	1,6%	0,0%	2,1%
Energieleveranciers	0,9%	1,9%	4,1%	2,3%	0,0%	1,7%
Vluchtelingenwerk	0,6%	1,5%	0,0%	0,8%	12,5%	1,3%
Burgerlijke gemeente	0,6%	1,2%	2,0%	0,0%	0,0%	0,9%
Voedselbank	0,6%	1,2%	2,0%	0,0%	0,0%	0,9%

Basis: Alle respondenten (n=862)

Uit de cijfers blijkt dat de Rooms-Katholieke organisaties vaker samenwerken met andere kerkelijke instanties en maatschappelijk werk. En minder vaak met instellingen voor schuldhulpverlening en woningcorporaties. Bij sociale dienst en organisaties van uitkeringsgerechtigden en/of cliëntenraden is er vrijwel geen verschil tussen de diaconale organisaties.

3.13 TOERUSTING VOOR ARMOEDE-BESTRIJDING

Op de vraag: *'Voelt u zich voldoende toegerust in uw diaconale werk rondom armoede?'* geeft 67,0% aan dat men zich voldoende toegerust voelt. De overige 33,0% voelt zich niet voldoende toegerust. Deze respondenten geven aan behoefte te hebben aan meer informatie over de veranderingen in de sociale wetgeving (58,6%). Men wil meer informatie over de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (58,2%). Zo'n 47,6% wil meer informatie over toeslagen (zorgtoeslag, huurtoeslag, kindertoeslag). We zien geen grote verschuivingen ten opzichte van het onderzoek uitgevoerd in 2008 met betrekking tot de behoefte in ondersteuning.

3.14 SIGNALLEN VOOR DE OVERHEID

In deze laatste paragraaf wordt beschreven welke signalen diaconale organisaties hebben doorgegeven aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid. Ook is gevraagd: *'Zijn er nog zaken of signalen die u aan ons wilt doorgeven met het oog op ons contact met de overheid?'*

47,5% van de diaconale organisaties heeft in 2009 signalen doorgegeven aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid. De belangrijkste signalen hadden betrekking op aandacht/regelgeving omtrent armoede (51,4%). Ook een betere uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (47,3%) is vaak doorgegeven aan de overheid. Verder wenst men over het algemeen ook dat er meer en beter wordt samengewerkt tussen diaconieën en burgerlijke gemeenten (44,2%). Andere belangrijke signalen zijn 'minder bureaucratie/betere voorlichting' (34,1%) en 'betere samenwerking tussen uitkeringsinstanties' (25,8%). In tabel 24 zien we de verschillen tussen de afzonderlijke diaconale organisaties.

Tabel 24: Signalen aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid

	RK	PKN	EA	Andere kerkgenootschappen	Totaal
Aandacht/regelgeving omtrent armoedebeleid	61,4%	47,2%	46,7%	43,8%	51,4%
Betere uitvoering van de Wmo	36,4%	49,7%	66,7%	57,4%	47,3%
Betere samenwerking diaconieën en burgerlijke gemeenten	41,6%	45,0%	53,3%	35,4%	44,2%
Minder bureaucratie/betere voorlichting	40,9%	29,5%	46,7%	31,3%	34,1%
Betere samenwerking tussen uitkeringsinstanties	30,5%	20,4%	40,0%	36,2%	25,8%
Anders, namelijk...	9,7%	8,5%	0,0%	4,3%	8,1%
Er is een goede samenwerking met de gemeente	0,0%	3,8%	6,7%	4,3%	3,1%
Aandacht voor voedselbank	0,0%	1,9%	0,0%	4,2%	1,5%

Basis: Respondenten die signalen hebben doorgegeven aan de burgerlijke gemeente (n=543)

Ook zijn er verschillen te zien wanneer we onderscheid maken tussen omvang van de burgerlijke gemeenten. De grotere gemeenten willen vaker dat er beter wordt samen-

gewerkt tussen diaconieën en burgerlijke gemeenten en minder bureaucratie/betere voorlichting. Deze verschillen zien we in de volgende tabel.

Tabel 25: Signalen aan de burgerlijke gemeente ter verbetering van het armoedebeleid

	< 10.000	10.000 - 20.000	20.000 - 50.000	50.000 - 100.000	100.000 - 200.000	> 200.000	Totaal
Aandacht/regelgeving omtrent armoedebeleid	39,8%	46,4%	53,8%	65,2%	52,3%	61,1%	50,6%
Betere uitvoering van de Wmo	46,3%	46,4%	50,6%	37,9%	52,3%	16,7%	45,8%
Betere samenwerking diaconieën en burgerlijke gemeenten	45,5%	35,7%	48,7%	45,5%	54,5%	38,9%	44,7%
Minder bureaucratie/betere voorlichting	27,6%	25,9%	38,0%	37,9%	52,3%	38,9%	34,2%
Betere samenwerking tussen uitkeringsinstanties	17,9%	25,9%	22,2%	40,9%	43,2%	33,3%	26,7%
Anders, namelijk...	3,3%	10,7%	8,2%	3,0%	9,1%	11,1%	7,0%
Er is een goede samenwerking met de gemeente	0,8%	3,6%	3,1%	4,5%	2,3%	5,6%	2,9%
Aandacht voor voedselbank	0,0%	2,7%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%

Basis: Respondenten die signalen hebben doorgegeven aan de burgerlijke gemeente (n=524)

De vraag: 'Zijn er nog zaken of signalen die u aan ons wilt doorgeven met het oog op ons contact met de overheid?' heeft 27% van de respondenten met 'ja' beantwoord. De meeste respondenten gaven aan dat er minder formulieren, bureaucratie en meer duidelijkheid moet komen binnen de regelgeving rondom armoede (29,1%). Veel zwakkeren in onze samenleving komen niet door het woud

van regelgeving en lopen zo hun steun van de overheid mis. Ook gaf 12,4% van de respondenten aan dat de overheid moet toezien op een goede uitvoering van de Wmo, zodat mensen niet buiten de boot vallen. Zo'n 12% gaf aan dat er beter moet worden samengewerkt tussen (lokale) overheid en diaconale organisaties. Een totaal overzicht staat in tabel 26.

Tabel 26: Zaken doorgeven met het oog op ons contact met de landelijke overheid

	RK	PKN	EA	Andere kerkgemeen- schappen	Onbekend	Totaal
Minder bureaucratie/formulieren/ meer duidelijkheid	31,1%	30,3%	46,2%	16,7%	15,4%	29,1%
Goede uitvoering WMO/ mensen niet buiten de boot vallen	6,8%	11,7%	7,7%	26,7%	23,1%	12,4%
Betere samenwerking tussen (lokale) overheid en diaconieën	12,2%	12,4%	7,7%	10,0%	15,4%	12,0%
Anders, namelijk...	10,8%	12,4%	23,1%	10,0%	0,0%	11,6%
Grens minima omhoog/ Overheid moet zwakkere ontzien	10,8%	12,4%	0,0%	6,7%	15,4%	10,9%
Overheid is verantwoordelijk voor bestrijden van armoede	10,8%	7,6%	15,4%	20,0%	15,4%	10,5%
Meer aandacht voor armoede	13,5%	8,3%	0,0%	0,0%	15,4%	8,7%
Zorg niet verder uitkleden	2,7%	4,1%	0,0%	0,0%	0,0%	2,9%
Voedselbanken steunen/ zouden overbodig moeten zijn	1,4%	0,7%	0,0%	10,0%	0,0%	1,8%

Basis: Respondenten die nog zaken of signalen willen doorgeven aan de overheid (n=275)

In dit hoofdstuk worden een aantal zaken beschreven die inzicht geven in de gehanteerde methoden en technieken binnen het onderzoek. Achtereenvolgens worden de onderzoeksmethode, de populatie, de respons, de betrouwbaarheid en representativiteit, de wijzen van dataverzameling en de verwerking van de vragenlijst beschreven.

4.1 ONDERZOEKSMETHODE

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een schriftelijke vragenlijst en een digitale vragenlijst. De digitale vragenlijst was bereikbaar via de website van Kerk in Actie. Naar alle deelnemende diaconale organisaties is een brief en een schriftelijke vragenlijst gestuurd. Op de schriftelijke vragenlijst en in de brief stond het verzoek om de vragenlijst via internet in te vullen. Ongeveer 40% heeft gereageerd via internet en zo'n 60% via de papieren vragenlijst.

4.2 POPULATIE

Tot de populatie van het onderzoek behoren *alle* in hoofdstuk 1 genoemde diaconale organisaties. De totale onderzoekspopulatie bedraagt in totaal 4.183 diaconale organisaties.

4.3 RESPONS

Vanaf week 7 in 2010 zijn in totaal 4.183 vragenlijsten verstuurd. In de volgende subparagraaf staat een overzicht van de respons op de vragenlijst en wordt een verantwoording gegeven m.b.t. de representativiteit en de betrouwbaarheid van de cijfers.

4.3.1 RESPONSOVERZICHT

Het volgende schema geeft het responsoverzicht van de schriftelijke enquête.

Totale basis voor respons	4.183	100%
• Geen vragenlijst retour ontvangen	2.992	71,5%
Respons%	1.191	28,5%

Het responspercentage 28,5% is goed te noemen. In het onderzoek van 2008 was het responspercentage 36,1% en in 2006 was het responspercentage 33,4%. Het percentage is iets lager, maar de hoogte van de respons geeft geen aanleiding om op voorhand selectiviteit in de respons te verwachten.

4.3.2 REPRESENTATIVITEIT EN WEGING

Bij een schriftelijk onderzoek bestaat het risico dat bepaalde groepen oververtegenwoordigd dan wel onderverte-

genwoordigd zijn in de responsgroep. In dat geval vormen de respondenten geen goede afspiegeling van de totale populatie en is het onderzoek daarmee niet representatief. Met betrekking tot armoede zijn er grote verschillen tussen gebieden met een hoge of lage urbanisatiegraad. Daarom is het van belang dat de respons representatief is naar omvang van burgerlijke gemeente. In de volgende tabel wordt de omvang van burgerlijke gemeente in de respons vergeleken met de populatiecijfers.

Representativiteit naar omvang burgerlijke gemeente	Respons	Populatie
< 10.000 inwoners	27,1%	10,5%
10.000-20.000	19,7%	29,3%
20.000-50.000	28,2%	44,4%
50.000-100.000	11,6%	9,8%
100.000-200.000	8,2%	4,7%
> 200.000 inwoners	4,1%	1,4%
Onbekend	1,1%	-

Uit de tabel valt af te lezen dat de kleine gemeenten (< 10.000 inwoners) en de grote gemeenten vanaf 50.000 inwoners oververtegenwoordigd zijn in de respons. De gemeenten met 10.000-20.000 inwoners en 20.000-50.000 inwoners zijn in de respons ondervertegenwoordigd. Om

deze afwijkingen te corrigeren zijn de resultaten gewogen. Door de weging tellen antwoorden van kerkelijke instellingen uit ondervertegenwoordigde gemeenten (in de respons) relatief zwaarder mee in het totaalresultaat. De antwoorden van oververtegenwoordigde gemeenten tellen

juist minder zwaar mee. De basis voor de weging wordt gevormd door populatiecijfers die afkomstig zijn van het CBS (2009).

De gewogen resultaten worden binnen de rapportage gebruikt wanneer het gaat om percentages. Voor absolute getallen, zoals aantallen en bedragen, worden de ongewogen resultaten gebruikt.

4.3.3 STATISTISCHE MARGES

Niet alle aangeschreven diaconale organisaties hebben gerepsondeerd. Dit betekent dat we rekening moeten houden met zekere statistische marges rondom de gepresenteerde uitkomsten. Bij elke uitkomst geldt, gegeven de spreiding in de antwoorden en het aantal ondervraagde organisaties, een betrouwbaarheidsmarge. Dit betekent dat de werkelijke waarde, met een betrouwbaarheid van 95%, binnen de grenzen van deze marge zal liggen. Voor het vaststellen van de marges worden de volgende formules gehanteerd.

Formules voor het vaststellen van de statistische marges

Penetratiecijfers / percentages:

$$1,96 \times \sqrt{\{(p \times (1-p))/n\}}$$

Gemiddelden (aantallen, bedragen):

$$1,96 \times SE$$

In deze formules worden de volgende symbolen gebruikt:

p: het aangetroffen percentage

n: de omvang van de respons

SE: de standaardfout van het gemiddelde

4.3.4 EEN AANTAL REKENVOORBEELDEN

De omvang van de respons wordt in de tabellen steeds vermeld. Met de hulp van deze aantallen en bovenstaande formules kunnen de bijbehorende marges worden berekend. Hoe dergelijke marges worden berekend, zien we in onderstaande voorbeelden.

Percentages

Voorbeeld: 75,8% van de respondenten zijn betrokken bij de ondersteuning van mensen die financieel in de knel zijn geraakt.

De hierbij behorende statistische marge bedraagt:

$$75,8\% \pm 1,96 \times \sqrt{\{(0,758 \times (1-0,758))/1138\}} = 0,758 \pm 0,0249$$

Dit wil zeggen dat met 95% zekerheid mag worden aangenomen dat het percentage in de hele onderzoekspopulatie tussen 73,3% en 78,3% zal liggen.

Gemiddelden

Voorbeeld 1: gemiddelde aantal

Het gemiddelde aantal aanvragen voor individuele, financiële hulp in 2009 is 11,2.

De bijbehorende statistische marge bedraagt:

$$11,2 \pm 1,96 \times 1,319 = 11,2 \pm 2,59$$

Dat wil zeggen dat met 95% zekerheid mag worden aangenomen dat de frequentie van het aantal aanvragen voor individuele, financiële hulp in 2009 in de hele onderzoekspopulatie tussen de 8,61 en 13,79 zal liggen.

Voorbeeld 2: gemiddelde bedragen

Het gemiddelde gehonoreerde bedrag bij individuele, financiële hulp is 4.058 euro.

De bijbehorende statistische marge bedraagt:

$$4.058 \pm 1,96 \times 359 = 4.058 \pm 704.$$

Dat wil zeggen dat met 95% zekerheid mag worden aangenomen dat het gemiddelde gehonoreerde bedrag bij financiële hulp in de hele onderzoekspopulatie tussen de 3.354 en 4.762 euro zal liggen.

4.4 DE DATAVERZAMELING

4.4.1 DE VRAGENLIJST

Met de vragenlijst is een aanbevelingsbrief meegestuurd. In deze brief is duidelijk aangegeven waarvoor het onderzoek dient en waarom het van belang is dat de vragenlijst wordt ingevuld. Verder is er in de inleiding van de vragenlijst en in de brief aangegeven dat de vragenlijst ook via internet is in te vullen. De vragenlijst was te vinden op www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek. In de bijgevoegde brief stond een wachtwoord. Met dit wachtwoord kon men inloggen op de digitale vragenlijst. Hierbij is aangegeven dat het invullen via internet de voorkeur heeft i.v.m. de digitale verwerking van de antwoorden. De vragenlijst is opgesteld in samenwerking met experts op het gebied van armoede(-bestrijding). Zie voor de volledige vragenlijst de website www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek.

4.4.2 DE VELDWERKPERIODE

De veldwerkperiode van het onderzoek liep van week 7 t/m week 21 in 2010. De vragenlijsten die zijn teruggezonden in deze periode zijn meegenomen in dit onderzoek.

4.5 VERWERKING VAN DE (OPEN) VRAGEN

Met behulp van het softwarepakket SPSS zijn de onderzoeksgegevens geanalyseerd en verwerkt tot tabellen en overzichten. Antwoorden op open vragen zijn na afloop zoveel mogelijk gecategoriseerd en voorzien van een code. Antwoorden die niet gecategoriseerd konden worden zijn één op één weergegeven in zogenaamde 'open-vraag-tabellen'. 'Missing values' worden buiten beschouwing gelaten in het onderzoeksresultaat en worden als normaal verdeeld verondersteld. Doordat de missing values normaal verdeeld zijn, hebben ze geen effect op de resultaten.

4.6 OPMERKINGEN MET BETREK- KING TOT HET ONDERZOEK EN RAPPORTAGE

Bij het lezen van het rapport dient rekening te worden gehouden met het feit dat de resultaten zijn gebaseerd op interviewgegevens van een gedeelte van de onderzoekspopulatie. Hierdoor kunnen de antwoorden en opvattingen van de respondenten, binnen de betrouwbaarheidsmarges, afwijken van de realiteit.

Bij de kwantificeringen in deze rapportage wordt rekening gehouden met de 95%-betrouwbaarheidsmarge. In bovenstaande situatie kan er met 95% betrouwbaarheid worden gesteld dat het werkelijke aantal diaconieën dat betrokken is binnen deze marge ligt.

SAMENVATTING VERKENNEND ONDERZOEK

INLEIDING

In aanvulling op het onderzoek Armoede in Nederland 2010 is er onderzoek gedaan naar kerken in die plattelandsgebieden - of in ieder geval in regio's buiten de grote stedelijke gebieden - waar zich de armoede het meest voordoet. Daarbij zijn burgerlijke gemeenten in dit onderzoek opgenomen waarin relatief veel armoede voorkomt. Ze zijn gekozen aan de hand van de Armoedemonitor en het Armoedebericht van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau en de daarin opgenomen overzichten over de ruimtelijke spreiding van armoede. In vijftien burgerlijke gemeenten, verspreid over de provincies, zijn interviews gehouden met vertegenwoordigers van kerken, uitgevoerd door medewerkers van de landelijke kerken. Op grond daarvan heeft Herman Noordergraaf het rapport geschreven.

Geprobeerd is om zo inzicht te krijgen in wat lokale kerken doen op het terrein van armoedebestrijding, hoe dit ingebed is in het geheel van activiteiten en in samenwerkingsrelaties. Het werken aan bewustwording kreeg specifieke aandacht omdat de kerkelijke anti-armoedebeweging dit terecht als belangrijk ziet: politieke en andere maatregelen vereisen immers een bewustzijn en erkenning van de armoedeproblematiek.

Naar kerkelijke achtergrond ging het om de volgende geloofsgemeenschappen: Protestantse Kerk in Nederland (6), Rooms-Katholieke Kerk (6), Gereformeerde Kerk vrijgemaakt (1), Christelijke Gereformeerde Kerk (1) en Evangelische Baptisten Gemeente (1). De geïnterviewden waren diakenen, leden van parochiële caritas instellingen (pci), een pastoor en een voorzitter-oudste.

Het onderzoek pretendeert geen representativiteit. Daarvoor is het aantal geselecteerde gemeenten te beperkt. Zeker in combinatie met het wel representatieve kwantitatieve onderzoek geeft dit onderzoek echter een beeld dat bij kan dragen aan de verdere doordenking van het kerkelijk beleid in plattelandsgebieden en de bovenlokale kerkelijke organisatie dienaangaande.

ACTIVITEITEN

Wat betreft de activiteiten die gericht zijn op mensen in materiële nood of die anderszins hulp behoeven, komen we een scala aan activiteiten tegen. We noemen de voorname.

Materiële hulpverlening

Vrijwel alle respondenten geven aan dat zij op enigerlei wijze aan materiële hulpverlening doen. Slechts in één geval is daar vrijwel geen sprake van. In meerderheid gaat het om financiële hulpverlening. Daarnaast wordt bijvoorbeeld ook genoemd het verschaffen van tegoedbonnen

voor de slager, het inzamelen van kinderkleding, het organiseren van een ruilbeurs of goederenactie. Meer dan eens wordt daarbij aangegeven dat het om een beperkt aantal aanvragen gaat.

Praktische hulpverlening

Al dan niet in combinatie met materiële hulpverlening wordt er praktische hulp geboden, 'hand- en spandiensten', zoals het helpen bij het inrichten van een woning, het zorgen voor vervoer (bijvoorbeeld naar het ziekenhuis), hulp bij het invullen van formulieren, de opvang van kinderen, het regelen van een goedkope verzekering, het meegaan met mensen naar instanties.

Vluchtelingen/asielzoekers

In zes gevallen wordt als specifieke doelgroep vluchtelingen en asielzoekers genoemd. Het gaat dan om financiële hulp en/of praktische ondersteuning.

Schuldhulpverlening

Opvallend is dat betrokkenheid bij schuldhulpverlening slechts een enkele keer expliciet wordt genoemd. Een keer betreft het dan het verwijzen en begeleiden naar professionele schuldhulporganisaties. Weer een andere keer betreft het de overname van een lening. Misschien is dit geen afzonderlijk aandachtspunt, maar komt het vooral aan de orde via materiële hulpverlening.

Kerstpakketten

In veel geloofsgemeenschappen blijkt er een traditie te zijn om met kerst iets te doen en te organiseren. De verspreiding van de pakketten kan plaatsvinden onder iedereen boven een bepaalde leeftijd (vaak 70 of 75 jaar) en is dan niet specifiek op minder draagkrachtigen gericht, maar in de meerderheid van de gevallen gaat het (ook) om deze laatste groep.

Andere activiteiten

Enige malen worden nog andere activiteiten genoemd die (ook) voor mensen met een laag inkomen bestemd zijn:

- De organisatie van een maaltijdgroep. Dit wordt drie keer genoemd, waarvan één keer vermeld wordt dat de activiteit beëindigd werd wegens gebrek aan belangstelling.
- Voorlichting over regelingen. Eén keer wordt vermeld dat er in het kerkblad aandacht is besteed aan het minimabeleid van de burgerlijke gemeente.
- Een enkele keer vinden we de vermelding van vakantie-weeken. De landelijke kerken faciliteren deze voor ouderen en mensen met een handicap. Plaatselijke kerken kunnen hiervan gebruik maken.
- Aandacht met het oog op vakanties, zoals het geven van een financiële bijdrage aan mensen met een minimuminkomen vlak voor de grote vakantie.

BEREIKEN WE DE MENSEN?

In vrijwel alle interviews kwam de vraag aan de orde of de mensen met materiële noden wel door de kerk 'gevonden' worden en of dat erg zou zijn als dat niet of slechts in beperkte mate het geval zou zijn. Daarbij kristalliseert zich in de antwoorden een aantal lijnen uit:

- De vraag is van weinig belang: armoede komt bij ons niet voor.
- Als kerk bereiken we de mensen met materiële nood maar ten dele, maar daar staat tegenover dat bij ons in het dorp of in de kerk mensen naar elkaar omzien.
- Doordat we in een dorpsgemeenschap zitten, kennen we elkaar en weten we als kerk als er nood is. Daarbij werkt het bevorderend als van een diaconie of een pci mensen deel uitmaken die bekend zijn in het dorp. Een probleem is wel dat er toch ook stille armen zijn.
- We zouden wel willen, maar weten niet of maar beperkt hoe.
- Juist in een dorpsgemeenschap is het lastiger om noden op te sporen: er is schaamte onder de mensen en men houdt de armoede verborgen. Of men is te trots om hulp te vragen.

EEN WIJD VERTAKT INTERN NETWERK

Uit de gegeven reacties blijkt dat kerken over een breed vertakt netwerk beschikken en een geheel van activiteiten waardoor de (meelevende) kerkleden bereikt worden. Zonder volledig te zijn noemen we voorbeelden die in de verslagen te vinden zijn: zorgkringen, zusterhulp, kerkelijke telefoencirkel, bezoekwerk (ouderlingen, pastoraatsgroep, bezoekbroeders, soms ook diakenen), contactdames, wijkteams, predikanten, kerkrentmeesters, pastoors, kerkenraad, parochiebestuur, kerktelefoon, bedienen van Avondmaal bij mensen thuis, bezorgen van de zondagsgroet. Toch blijkt dat dit potentieel om mensen te bereiken maar ten dele benut wordt, doordat er geen of onvoldoende afspraken gemaakt zijn over het signaleren van materiële noden en het doorgeven daarvan aan de diaconie of de pci.

SAMENWERKING MET ANDERE KERKEN EN KERKELIJKE ORGANISATIES

In zeven gevallen blijkt geen sprake van samenwerking van de desbetreffende kerk met andere kerken op het terrein van lokale armoede. In acht gevallen is daar wel sprake van. Daarin kan men onderscheid maken tussen samenwerking met betrekking tot een enkele activiteit of bredere vormen van samenwerking. Zo wordt drie keer vermeld dat er samenwerking is als het gaat om de kerstpakkettenactie of de organisatie van de kerstbijeenkomst. Bredere vormen van samenwerking zijn te vinden in de samenwerking tussen twee pci'en uit naburige gemeenten, tussen diaconieën, tussen een pci en een diaconie, in diaconale platforms (2x) en in een samenwerkingsverband voor de mimima (1x). Opvallend is overigens dat de kennis van provinciale of regionale kerkelijke Arme Kant-groepen bij de geïnterviewden beperkt is.

RELATIES MET DE BURGERLIJKE GEMEENTE EN MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES

Wat opvalt is dat de relaties met de burgerlijke gemeente en maatschappelijke organisaties grotendeels niet structureel zijn. Zij lopen via informele contacten of er wordt contact gelegd als er behoefte aan is als gevolg van een concrete vraag om hulpverlening. De contacten met de burgerlijke gemeente/sociale dienst en het maatschappelijk werk worden het meest genoemd. Soms worden ook genoemd woningbouwcorporaties, nutsbedrijven, thuiszorg, Stichting Welzijn Ouderen, het CDA. In een zevental gemeenten zijn er verbindingen tussen de kerk(en) en de Wmo, door zitting te hebben in een Wmo-adviesraad of door contact te hebben met een lid dat kerkelijk betrokken is of door informele contacten. De Wmo is er overigens pas enkele jaren en geeft nog niet veel doorwerking te zien naar de relatie tussen kerken, gemeente en maatschappelijke organisaties.

VOEDSELBANKEN

Acht respondenten geven aan dat er op enigerlei wijze een relatie bestaat met een voedselbank. Genoemd worden:

- De medewerking door gemeenteleden als vrijwilligers.
- Incidentele samenwerking.
- Financiële steun.
- Afspraken om de kerk te informeren.
- Brede betrokkenheid (bestuurlijk, vrijwilligers, financieel en met goederen).

In zeven gevallen is er geen contact of samenwerking tussen kerken en voedselbanken. Een enkele keer weet men niet van een voedselbank in de regio af, maar de voornaamste overwegingen zijn dat er zo goed als geen gebruik van wordt gemaakt in het dorp of dat het niet nodig is omdat de voedselbank al van anderen veel ondersteuning krijgt. Eén keer zijn de diensten aangeboden, maar heeft de voedselbank verder niet gereageerd.

BEWUSTWORDING

Werken de geloofsgemeenschappen doelgericht aan bewustwording van de noden die er zijn? Uit de gegeven reacties blijkt dat er een driedeling te maken is: kerken die beleidsmatig aan bewustwording werken, zij die dit enigszins doen en zij die dit niet doen en zich er vaak ook niet van bewust zijn dat hier een taak voor kerken zou kunnen liggen. Bijna de helft van de respondenten geeft aan niet of nauwelijks aan bewustwording te werken (7). Het aantal van degenen die dit enigszins doen bedraagt 4. Een minderheid (4) werkt hier wel bewust aan.

SLOTBESCHOUWING

We kunnen de hoofdlijnen van de bevindingen als volgt weergeven. Allereerst valt de beschikbaarheid op. Vrijwel alle respondenten geven aan dat zij inspringen als er een beroep op hen gedaan wordt om hulp door mensen in materiële problemen. Deze beschikbaarheid kan lopen van: 'aanspreekbaar zijn op' tot 'een actief zoeken naar'. Deze beschikbaarheid uit zich niet alleen in materiële hulpverlening, maar in een veelheid van kleinschalige activiteiten.

Een volgend punt dat opvalt, is dat wegens de kleinschaligheid veel informeel verloopt. In de hulpverlening gaat het om een beperkt aantal mensen. Dat kan samenhangen met een gering aantal mensen in het dorp met financiële problemen en/of met de onderlinge informele zorg. Door verschillende respondenten wordt daarbij overigens aangegeven dat de vraag 'hoe vinden we de mensen?' van belang is. Is het enerzijds zo dat mensen elkaar kennen en dus weten dat er problemen zijn, anderzijds kan dit voor mensen een reden zijn om uit schaamte/trots niet om hulp te vragen en het des te sterker te verbergen: stille armoede. De vraag moet gesteld worden of juist niet in een dorpsamenleving zich stille armoede kan voordoen.

Wat verder opvalt is, dat kerken vooral in hun intern netwerk functioneren en dat structurele samenwerking met andere kerken, de burgerlijke gemeente en maatschappelijke organisaties in beperkte mate aanwezig is. Dat kan zijn omdat de kerk zelf er niet voor kiest, maar ook dat een burgerlijke gemeente of maatschappelijke organisaties in deze afstand houden.

Wat betreft het functioneren als intern netwerk moet opgemerkt worden dat de organisatorische vormgeving en taakverdelingen binnen de kerk ertoe kan leiden dat het signaleren van materiële noden buiten het circuit van de diaconie of de caritas niet vanzelfsprekend is. Het vereist doelbewuste aandacht om tot ontschotting te komen in de kerk!

Het structureel werken aan bewustwording (welke noden zijn er, wat zijn daarvan de achtergronden en wat kan er gedaan worden?) gebeurt in een minderheid van de kerken.

Als belangrijkste vuistregel voor het beleid is in het licht van het bovenstaande te formuleren: ga bewust om met de mogelijkheden die er zijn en wees alert op het creëren van mogelijkheden.

Bij het eerste valt te denken aan het benutten van de netwerken die kerken hebben, zowel informeel als formeel. Dat kan ertoe bijdragen dat binnen de kerk als geheel (pastores, ouderlingen, degenen die bezoekwerk doen) men erop let of er materiële noden zijn, deze signaleert en bespreekt met de diaconie of de PCI. Dit is op zich niet iets dat extra tijd kost, mits men op dit punt toegerust is. Het vereist primair dat men zich hiervan bewust wil zijn.

Het tweede, en dat zal meer aandacht en tijd vergen, is de bereidheid om in netwerken te participeren, met andere kerken, de burgerlijke gemeenten en andere organisaties. Men kan hier op praktische bezwaren van menskracht en vereiste deskundigheid stuiten. Wellicht dat dit voor een deel opgevangen kan worden door interlokale samenwerking. Deze kan ook dienstig zijn omdat de burgerlijke gemeente vaak meerdere lokale kerken omvat. Het kan ook goed zijn om degene die deelneemt in bijvoorbeeld overlegstructuren met organisaties op het terrein van sociale zaken en zorg en welzijn te zoeken buiten de kring van de ambtsdragers of de leden van de PCI. Het gaat er dan om iemand te vinden die op het desbetreffende terrein expertise heeft. Vereist is dat er goede afspraken gemaakt worden over communicatie tussen de diaconie of PCI en de desbetreffende persoon/personen.

Een derde punt is het werken aan bewustwording. Ook hier zijn met geringe tijdsinvesteringen zaken te verwezenlijken: aankondigingen bij de desbetreffende collectes, aandacht voor mensen in materiële nood in de gebeden, korte toelichtingen in het kerkblad, het stimuleren van deelname aan diaconale activiteiten, zoals een voedselbank. Gezien de belangrijke rol van de pastor in het kerkelijk leven is het belang dat deze het belang van aandacht voor armoede onderschrijft en mee helpt vorm te geven en initiatieven ondersteunt. Andere activiteiten zullen meer aandacht en tijd vergen, zoals de organisatie van een cursus of speciale bijeenkomsten. Het is goed om te bedenken dat hiervoor veel geschikt materiaal beschikbaar is dat te verkrijgen is bij landelijke kerken en de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA.

**De complete onderzoekstekst is te vinden op
www.kerkinactie.nl/armoede2010**

SAMENVATTING VERKENNEND ONDERZOEK

INLEIDING

Tot nu toe waren migrantenkerken niet opgenomen in de eerdere onderzoeken naar betrokkenheid van kerken met armoede in Nederland. Dat is een groot gemis omdat verwacht mag worden dat deze belangrijke groep van kerken, met naar schatting 800.000 leden, haar eigen inbreng, vormen van armoedebestrijding en aanpak en deskundigheid op dit terrein heeft. Daarom is besloten tot een beperkt en verkennend onderzoek door middel van diepte-interviews met vertegenwoordigers van negen migrantenkerken. Er waren vijf interviewers van wie vier uit de kring van migranten zelf. Op grond van de interviews schreef Herman Noordegraaf het rapport.

Bij de selectie van de te interviewen kerken is gelet op:

- Onderscheiden kerkelijke stromingen.
- Continentale herkomst.
- Vertegenwoordiging uit verschillende grote steden (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Tilburg, Eindhoven, Almelo).
- Kerken buiten West-Nederland.
- Vertegenwoordigers van de grootste etnische groepen (Ghanezen, Nigerianen, twee groepen Indonesiërs, Kaapverdianen, Egyptenaren, Irakezen, Armenen, Surinamers en Antillianen).

Dat leidde tot de volgende keuzen:

- Rooms-Katholieke Kerk:
 - Migranteparochie Onze Lieve Vrouwe van de Vrede (Portugees-sprekenden, vooral Kaapverdianen), Rotterdam.
 - Syrisch-Katholieke Kerk
- Protestants:
 - Wesley Methodist Church, Den Haag.
 - Gereja Kristen Indonesia Nederland, Tilburg.
 - Seventh-day Adventist International Church, Rotterdam.
- Evangelicale en Pinksterkerken:
 - Redeemed Christian Church of God, Den Haag.
 - New Song Kerk, Tilburg.
 - Church of Pentecost in Holland.
- Orthodoxe Kerken:
 - Armeens Apostolisch Kerkgenootschap, Almelo.
 - Koptisch-Orthodoxe Kerk, Eindhoven.

De interviews zijn gehouden volgens het stramen van een half gestructureerd interview, dat wil zeggen aan de hand van aandachtspunten. Hieronder volgen de voornaamste bevindingen.

VISIE OP ARMOEDE IN DE GELOOFSGEMEENSCHAP

Armoede – een geladen begrip

Alvorens op specifieke punten in te gaan, is de vraag van belang of de geïnterviewden van mening zijn dat er onder hun kerkleden armoede in de zin van materiële armoede voorkomt. Armoede is daarbij geen neutraal begrip, maar heeft een hoge geladenheid en roept uiteenlopende beelden op, zowel bij armen zelf als bij niet-armen. In meerdere interviews wordt aangegeven dat mensen zich schamen voor hun armoede en daarom ook niet om hulp vragen bij hun kerk.

Armoede in soorten

We komen in de interviews verschillende opvattingen over armoede tegen:

- Absolute armoede, dat wil zeggen het ontbreken van de middelen om te voorzien in basisbehoeften (eten, drinken, een dak boven het hoofd).
- Relatieve armoede, dat gerelateerd wordt aan het welvaartsniveau van de desbetreffende samenleving. Armoede is dan vooral sociale uitsluiting: het ontbreken van voldoende (financiële) middelen om aan de samenleving deel te kunnen nemen: gezondheidszorg, onderwijs, vervoer, sport, lidmaatschap van verenigingen en dergelijke. Bij ongedocumenteerden en asielzoekers komen daarbij juridische belemmeringen die volwaardige deelname aan de samenleving onmogelijk maken.

De meeste respondenten zijn van oordeel dat materiële nood, die bovendien vaak nog verbonden is met andere problemen, zich onder hun kerkleden voordoet. Voor de Wesley Methodist Church maakten de geïnterviewden de schatting dat ongeveer 50% van de kerkleden in armoede leeft, van de Redeemed Christian Church 30% en van de Church of Pentecost in Holland 30 tot 40%. Ook vertegenwoordigers van de Migranteparochie Onze Lieve Vrouwe van de Vrede geven aan dat veel Kaapverdianen armoede kennen.

Enige geïnterviewden verbinden armoede vooral met absolute armoede. Of men geeft prioriteit aan de armoede in het land van herkomst. Zonder het woord armoede hiervoor te gebruiken, geven echter ook deze respondenten aan dat mensen in financiële nood ook in hun kerk aanwezig zijn. Er zijn echter enige migrantenkerken die niet of weinig met armoede te maken hebben, zoals de Gereja Kristen Indonesia Nederland. Bij vervolgonderzoek zou nader gekeken

moeten worden welke factoren hierbij een rol spelen, zoals bijvoorbeeld de duur van de aanwezigheid in Nederland en de situatie in het land van herkomst. Aandachtspunt zou daarbij ook moeten zijn of er toch ook niet armoede voorkomt, die echter niet gezien wordt (verborgen armoede).

ARMOEDE HEEFT MEER DIMENSIES

Enige respondenten geven aan dat armoede niet alleen een materiële kwestie is, maar met het hele leven in al zijn facetten verweven is. Ook hier is nader onderzoek gewenst: wat wordt verstaan onder 'geestelijke armoede'? Speelt een ander wereldbeeld dan het westerse een rol doordat verschijnselen niet alleen psychisch geduid worden, maar ook religieus? Wat betekent dit voor de aanpak van materiële armoede door kerken en voor de empowerment van mensen? Dat materiële armoede in een breder verband wordt geplaatst weerspiegelt de breedheid van vragen waarmee migranten in de Nederlandse samenleving zich geconfronteerd zien en die hun hele bestaan raken, inclusief de geestelijke dimensies.

VORMEN VAN ONDERSTEUNING EN HULPVERLENING

In de interviews komen we verschillende vormen van ondersteuning en hulpverlening tegen:

- Financiële en materiële hulpverlening (bij deze laatste wordt twee keer een voedselbank genoemd en een keer een kledingbank);
 - Advies en informatie met betrekking tot het een weg vinden in de Nederlandse samenleving (regelingen, formulieren, instanties enzovoort) en ondersteuning bij instanties en organisaties;
 - Geestelijke begeleiding; empowerment;
 - Dienstverlening en praktische hulp (oppas, huiswerkbegeleiding, inrichten en opknappen van een huis, vervoer).
- Bij dat alles gaat het om individuele en collectieve vormen van hulpverlening en ondersteuning. Deze betreffen vooral de eigen kerkleden, hoewel in principe zeker de bereidheid aanwezig is om ook anderen te helpen als deze erom zouden vragen.

FINANCIËLE EN MATERIËLE HULPVERLENING

Opvallend is dat - gezien het geschatte aantal leden met materiële noden - het aantal hulpvragen bij de kerk beperkt in omvang is. De redenen zijn echter duidelijk:

- De hulp wordt via informele kanalen gegeven, dus niet officieel door de kerk, maar wel bijvoorbeeld door kerkleden onderling.
- Mensen schamen zich als blijkt dat zij arm zijn en/of mensen zien zichzelf niet als arm en willen op eigen kracht leven. Dat alles heeft te maken met een besef van eigenwaarde.
- Kerken hebben zelf te weinig financiële middelen om voldoende hulp te kunnen geven. Zij hebben voorts ook andere uitgaven zoals bijvoorbeeld de huur van de kerkruimte of het afbetalen van een lening voor de kerkbouw. Enige kerken organiseert de kerk activiteiten als een voedsel-

bank (twee keer genoemd), een kledingbank (één maal genoemd). In dat kader past ook het faciliteren van de uitwisseling van tweedehands spullen door mededelingen daarover in de kerk, plaatsing op de website, en het verzamelen door de parochie van goederen die mensen niet meer nodig hebben, om ze te geven aan hen die ze wel nodig hebben.

ANDERE ACTIVITEITEN

Naast de individuele financiële en materiële hulpverlening, langs informele of formele kanalen tot stand gekomen, ontplooiën de kerken veel andere activiteiten. Zonder volledig te zijn noemen we op grond van de interviews en gebruik makend van de indeling die we eerder gaven de volgende activiteiten:

a. Advies en begeleiding

- Organiseren van informatiebijeenkomsten.
- Helpen bij het invullen van formulieren, lezen en schrijven van brieven, doen van telefoontjes, vertalen van officiële documenten, meegaan naar instanties. Dit alles is des te meer van belang omdat mensen het moeilijk vinden om toegang te krijgen tot voorzieningen door gebrek aan informatie, taalproblemen en bij ongedocumenteerden ook de angst om opgespoord te worden.
- Benutten van het netwerk van de kerk.
- Begeleiden bij het inburgeren. De zojuist genoemde activiteiten zijn daarbij van belang. Inburgering is van groot belang om armoede te voorkomen of om daaruit te komen.
- Cursussen organiseren om te leren budgetteren en te trainen om discipline te betrachten bij het beheren van geld.

b. Geestelijke begeleiding/empowerment

- Pastorale gesprekken.
- Huisbezoeken om ondersteuning te geven bij problemen of verlichting van de situatie (bijvoorbeeld rouwverwerking).
- Jeugdgroepen om jongeren hun culturele wortels te laten ontdekken en kennis te laten maken met de Nederlandse cultuur.
- Groep moeders voor moeders.
- Ontmoetingsgroep van vrouwen.
- Project om sociaal isolement van ouderen te doorbreken.
- Muziekschooltje voor jongeren en volwassenen.
- Het bijbrengen van verantwoordelijkheid (geldbeheer, gebruik van drugs en alcohol) door gesprekken waarin de situatie en het ontstaan daarvan geanalyseerd wordt en mogelijkheden besproken worden om beter met de situatie om te gaan zoals door het leren gebruik te maken van goedkope winkels en bedrijven.

c. Dienstverlening en praktische hulp

- Verzorgen van kinderopas, -opvang.
- Het doen van boodschappen, schilderen en behangen.
- Begeleiden van scholieren, waaronder huiswerkbegeleiding.

WERKWIJZEN EN PROCEDURES

Welke werkwijzen en procedures worden toegepast als de hulpverlening niet langs informele kanalen loopt, maar via de kerk, dat wil zeggen kerkelijke organen, de pastor of bestuursleden? Deze zijn uiteenlopend, maar kenmerken zich door laagdrempeligheid en flexibiliteit. Soms zijn er formele besluitvormingsprocedures, maar de desbetreffende organen (diaconie, werkgroep, commissie, de pastor) zijn in hoge mate gemandateerd om naar gelang de nood die aan de orde is beslissingen te nemen. Een interessant punt dat uit de interviews naar voren komt is in hoeverre de kerk als een gemeenschap, als één grote familie functioneert, die opvang en bescherming biedt. In zulke gevallen kunnen de pastores als een soort 'vader' functioneren en directief optreden.

FINANCIËLE MIDDELEN

De meeste kerken beschikken over te weinig financiële middelen om de activiteiten die zij willen ondernemen, niet alleen voor hulpverlening maar ook andere, uit te kunnen voeren. Enige kerken beschikken over een fonds, lokaal en landelijk. In het geval van de migrantenparochie Onze Lieve Vrouwe van de Vrede (rooms-katholiek) krijgt men een bijdrage van het stedelijk dekenaat. Nog een ander punt is dat men geen overheidsgeld krijgt. Of men zet zich daar niet voor in vanwege de vele rompslomp die het verwerven daarvan met zich brengt, of men meent dat men als kerk een eigen verantwoordelijkheid heeft. Nog een andere reden die genoemd wordt, is dat men geen weet heeft van mogelijkheden daartoe.

GEBRUIK VAN DE EXPERTISE VAN KERKLEDEN

Kerken beschikken in mindere of meerdere mate over diverse hulpbronnen. Geld is er één van. Een andere is de expertise van kerkleden. Wordt deze gebruikt om mensen in financiële en andere nood te helpen? Slechts enkele kerken wordt vermeld dat gericht gebruik wordt gemaakt van de expertise van kerkleden. Genoemd worden maatschappelijk werkers, psychologen, docenten en verpleegkundigen, maar ook (op het ambachtelijk vlak) automonteurs en tegelzetters.

OPSPOREN VAN ARMOEDE

In de interviews wordt geen actief beleid genoemd om armoede op te sporen. Wel blijkt dat pastores en andere beleidsverantwoordelijken alert zijn op noden. Voorts is er sprake van een beschikbaarheid en weten de leden dat zij de pastor kunnen aanspreken. Ook komen signaleringen naar voren in ontmoetingsgroepen van kerkleden. Tevens zijn de informele ontmoetingen en contacten van belang. Een moeilijk punt bij het opsporen van armoede is dat in enige kerken schaamte en besef van eigenwaarde mensen terughoudend doen zijn om met hun problemen naar voren te komen.

HULPVRAGERS

Er is een grote overeenstemming in het benoemen van de groepen die het meest om hulp vragen. In willekeurige volgorde: mensen zonder betaald werk, alleenstaande moeders met kinderen, mensen met psychische problemen, ouderen die geen volledige AOW hebben, drugs- en alcoholverslaafden. Er wordt op gewezen dat het hebben van een baan geen garantie is voor het verkrijgen van een voldoende inkomen. Dat is vooral het geval als het een baan in deeltijd betreft. Soms hebben mensen twee parttime banen. Gebrek aan kennis van sociale rechten en plichten, het onvoldoende benutten van de mogelijkheden om zo goedkoop mogelijk te leven en het niet kunnen beheersen van het inkomen kunnen ook een rol spelen bij de financiële problemen. In de meeste kerken zijn er ook mensen die niet mogen werken omdat ze tot de groep asielzoekers en ongedocumenteerden behoren. Ook wordt gewezen op de schuldenproblematiek, die mede ontstaat als gevolg van lage inkomens en hoge woonlasten.

SAMENWERKING

Is er op enigerlei manier samenwerking met andere kerken? Daarbij moet men onderscheid maken tussen het lokale en het landelijk niveau. We krijgen het volgende beeld. Op lokaal niveau is er twee maal sprake van een lidmaatschap van de lokale/regionale Raad van Kerken. Het Armeens Apostolisch Kerkgenootschap is lid van de Raad van Kerken Almelo. Datzelfde geldt voor de Gereja Kristen Indonesia. De New Song kerk is lid van het Religieus Beraad Tilburg. De Seventh-day Adventist International Church kent geen formele banden met andere kerken. Wel neemt de voorganger deel aan de maandelijkse gebedsbijeenkomsten van voorgangers waar elkaars noden gedeeld worden en soms ook opgelost.

Wat betreft de landelijke samenwerkingsverbanden moet vermeld worden dat drie kerken lid zijn van de landelijke Raad van Kerken, de Rooms-Katholieke Kerk, het Armeens Apostolisch Kerkgenootschap en de Koptisch Orthodoxe Kerk. De Seventh-day Adventist International Church is kandidaat-lid. Het Armeens Apostolisch Kerkgenootschap en de Gereja Kristen Indonesia zijn lid van SKIN. De eerste heeft ook contact met de Nederlandse Zendingsraad. De tweede heeft een samenwerkingsverband met de Protestantse Kerk in Nederland.

De Seventh Day Adventist International Church werkt landelijk samen met het Leger des Heils. Uit de interviews is niet op te maken of en in hoeverre de landelijke samenwerkingsverbanden op lokaal niveau doorwerken. De landelijke Raad van Kerken is vooral via de landelijke werkgroep De Arme Kant van Nederland/EVA betrokken bij de armoedeproblematiek. Ook kan niet gezegd worden of en in hoeverre de lokale samenwerking ook armoedevraagstukken betreft. Het wordt niet vermeld, en ook uit de vermelding van activiteiten blijkt niet dat men wat betreft armoede interkerkelijk samenwerkt.

CONTACTEN MET BURGERLIJKE GEMEENTE EN MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES EN INSTANTIES

De meeste kerken hebben geen contacten met de burgerlijke gemeente. Wel zijn er in Rotterdam informele contacten met deelgemeenten, omdat een lid van de kerk daar deel van uitmaakt (twee maal genoemd). Hier worden dus informele contacten benut. In enige kerken wordt deelname aan activiteiten in samenwerking met anderen gericht op concrete vraagstukken (loverboys, prostitutie, ondersteuning van kinderen, vrijwillige terugkeer van illegalen). Er zijn contacten met instanties die voortvloeiën uit de begeleiding van mensen naar die instanties. Soms is er samenwerking met het welzijnswerk. Een specifiek probleem is dat officiële programma's zich niet richten op ongedocumenteerden, terwijl onder hen wel grote noden zijn.

ENIGE AFSLUITENDE OPMERKINGEN

Dit verkennende onderzoek naar activiteiten van migrantenkerken ter bestrijding van materiële noden vond plaats om daar meer inzicht in te krijgen en om met aanbevelingen te komen voor kerken zelf en voor de inbreng die zij hebben in het gesprek met overheden en maatschappelijke organisaties. Duidelijk is geworden dat het woord 'armoede' met omzichtigheid gebruikt moet worden vanwege de uiteenlopende beelden en opvattingen die dit oproept.

Duidelijk is ook dat onder de kerkleden zich veel mensen bevinden die financiële problemen hebben. Vaak zijn deze problemen verbonden met andere, die te maken hebben met de breedheid van vragen waarmee migranten zich geconfronteerd zien in de Nederlandse samenleving,

inclusief psychologische en geestelijke aspecten en bij ongedocumenteerden de juridische belemmeringen.

Het is wenselijk dat binnen migrantenkerken nadere bezinning plaatsvindt op het te voeren beleid als het gaat om mensen in financiële en andere problemen. Samenwerking met andere kerken (migrantkerken en Nederlandse kerken) is in dat kader van belang om zo gebruik te kunnen maken van elkaars expertise en inzichten.

Het is goed om daarbij de sterke punten te zien om deze des te beter te kunnen benutten en uit te bouwen. Zo is er een breed scala van activiteiten: financiële en materiële hulpverlening, advies en informatie, geestelijke begeleiding en dienstverlening en praktische hulp. Voor een deel vindt deze via de kerkelijke kanalen plaats; veel gebeurt informeel. Kerken bieden hiervoor de netwerken, omdat zij een belangrijk knooppunt in de desbetreffende gemeenschappen vormen. De gehanteerde procedures zijn flexibel en laagdrempelig. Wel is een belemmering dat mensen op grond van een besef van eigenwaarde niet om hulp vragen. Nadere bezinning hierop is nodig om de daaruit voortvloeiende 'stille armoede' zoveel mogelijk terug te dringen. Een belangrijk knelpunt is voorts het ontbreken van voldoende financiële middelen. In hoeverre kunnen kerken elkaar hierin bijstaan, zijn er mogelijkheden om fondsen aan te spreken en overheidsgelden te verkrijgen?

**De complete onderzoekstekst is te vinden op
www.kerkinactie.nl/armoede2010**

SAMENVATTING VERKENNEND ONDERZOEK

INLEIDING

Begin 2010 is een klein verkennend onderzoek gedaan onder moskeeën naar de wijze en mate waarop zij mensen in nood helpen. Doel van het onderzoek is na te gaan in hoeverre dit vergelijkbaar is met wat door de christelijke kerken gebeurt. Zijn er dusdanig overeenkomsten dat de moskeeën met dezelfde vragenlijst aangeschreven kunnen worden als die gebruikt wordt door de samenwerkende kerken in het onderzoek naar financiële hulpverlening door plaatselijke kerkelijke organisaties?

Tevens is het doel om na te gaan of een dergelijke uitbreiding haalbaar zou zijn en hoe de bereikbaarheid van moskeeën hierin bevorderd kan worden. De verkenning is uitgevoerd door drs. Ria van Nistelrooij van stichting De Vonk. Begeleiding door drs. Hub Crijns van landelijk bureau DISK en mw. Tine Ansems van stichting De Vonk.

OVERZICHT

Er zijn acht moskeeën bezocht, verspreid over het land. Dat waren Stichting WAQF in Eindhoven, Ulu-moskee in Zwolle, Süleyamani-moskee te Tilburg, Moskee Noeroel Islam te Den Haag, Ayasofia-moskee te Amsterdam, Omar Al Farouk-moskee te Utrecht, Ulu-moskee te Oss en Moskee El Mouchinine in Sittard. Het zijn relatief grotere moskeeën. Vier Turkse moskeeën, twee Marokkaanse, een Surinaams-Hindostaans georiënteerde moskee en een Libische moskee. Op één na zijn de moskeeën ondergebracht bij een stichting of vereniging en het aantal leden varieert van 200 tot 1500.

WERVING EN INTERVIEWS

Er is steeds met één vertegenwoordiger van de moskee een uitgebreid interview gehouden. In zes gevallen was dit de voorzitter of bestuurslid; in één geval de directeur van de stichting waar de moskee deel van uitmaakt, en één keer de imam. Zes respondenten spraken goed Nederlands en zouden in staat zijn een enquête naar gegeven hulp aan mensen zelfstandig in te vullen. Twee respondenten spraken gebrekkig Nederlands.

Voor de werving bleek het nodig ingewijden in de moslim-wereld te benaderen die de voorzitters en imams persoonlijk kenden. Dat vergde enige moeite. Er bleek een grote bereidheid om mee te doen en een behoorlijke tot zeer grote betrokkenheid bij het onderwerp. Het interview leek stimulerend te werken, intern gericht naar de eigen praktijk van hulpverlening en extern gericht om een klankbord te hebben voor eigen zorgen.

OPBOUW

Het rapport is opgebouwd uit vijf hoofdstukken:

1. Armoedebestrijding vanuit de Islam
2. Individuele financiële en materiële ondersteuning
3. Collectieve en immateriële ondersteuning
4. Probleemsignalering, doelgroepen en samenwerking
5. Aansluiting bij het onderzoek van de samenwerkende kerken

1. Armoedebestrijding vanuit de Islam

Armoedebestrijding maakt een wezenlijk deel uit van de Islam. De Zakaat, de armenbelasting vormt één van de vijf zuilen, verplichtingen van de Islam waar je als goede moslim aan moet voldoen. Onder armen wordt verstaan: mensen die er niet zeker van zijn dat ze de volgende dag te eten zullen hebben.

In de Koran staat ook dat een deel van ieders vermogen voor de minderbedeelden is, dat is de Zakaat Mal, de belasting over bezittingen. Deze bestaat uit eenveertigste deel van het vermogen in het geval dat iemand minimaal € 1000,- een jaar lang in bezit heeft. Ieder die belasting verschuldigd is, dient eerst zelf op zoek te gaan naar mensen die arm zijn, eerst in de familie, dan de buurt, daarna verder weg. Rijke mensen die niemand kennen die arm is, kunnen het geld ook aan de moskee geven die er een bestemming voor zoekt. Islamgeleerden moeten dan beslissen wat ermee gebeurt.

De Ramadan is de islamitische vastenmaand. Zakaat Fitra is een verplichte bijdrage aan de moskee ter waarde van een maaltijd om armen in staat te stellen deel te nemen aan de viering van het Ramadanfeest. Tijdens de Ramadan zijn er dagelijks de Iftarmaaltijden in de moskee; dit is het breken van het vasten direct na zonsondergang. Deze zijn toegankelijk voor iedereen en worden bekostigd door enkele leden. Aan het einde van de Ramadan is er het Suikerfeest. Zeventig dagen na de Ramadan is het Offerfeest, het grote feest waarbij iedere moslim die er geld voor heeft een schaap of ander dier slacht. Van het vlees is een derde deel bestemd voor de armen.

In de Koran worden acht doelgroepen onderscheiden die zorg behoeven. Armen zijn één groep hieruit en dit kunnen ook niet-moslims zijn. Verder gaat het om de behoeftigen, wezen, weduwen, ouderen zonder inkomsten, de reiziger zonder proviand, mensen die hun schulden niet kunnen afbetalen en mensen die zich inzetten voor de islam.

2. Individuele ondersteuning

(vragenlijst diaconale organisaties vraag 3 t/m 10)

Armoedebestrijding

De term armoedebestrijding wordt bij alle vertegenwoordigers geassocieerd met de geboden uit de Koran. Niet iedereen noemt de hulp die men geeft armoedebestrijding. Enkele respondenten vragen zich af of er in Nederland wel armoede is en of hier wel een taak ligt voor de moskee. Het lijkt hier om een definitiekwestie te gaan. Wat in sommige moskeeën armoedebestrijding heet, noemen anderen hulp in noodgevallen. Ten aanzien van de enquête en gebruik ervan in de toekomst binnen moskeeën is het belangrijk dit onderscheid duidelijk te hebben tussen armoedebestrijding en het helpen van mensen in nood.

Individuele ondersteuning

Zeven van de acht moskeeën zeggen in 2009 individuele hulp te hebben gegeven aan mensen die financieel in de knel zitten. Meestal betreft het incidentele hulp waarbij men de moskeegangers oproept iemand te helpen door middel van een geldinzameling tijdens de dienst of door iemand met goederen te helpen. Er is nauwelijks sprake van structuur. Op welke schaal dit gebeurt, wordt niet altijd duidelijk omdat het vaak niet zichtbaar is. De moskee is meer intermediair of bemiddelaar. Er is in de meeste gevallen ook geen potje voor. Juist vanwege die intermediaire functie en omdat hulp vaak in natura gegeven wordt, is het voor sommige moskeeën moeilijk een totaalbedrag aan te geven.

Eén moskee heeft een charitatieve stichting voor individuele hulp opgezet. Het ging in 2009 om een aanmerkelijk bedrag van tienduizenden euro's. Een andere moskee zamelde vrij regelmatig geld in voor incidentele hulp en kwam daarbij in 2009 uit op een bedrag rond de € 5000,-. Bij een derde moskee was er in 2009 een bedrag mee gemoeid van € 3000,-. Bij de andere vier moskeeën lag het totale bedrag aan hulp in 2009 aanmerkelijk lager.

De moskeeën die financieel ondersteunen, gaan niet actief op zoek naar arme mensen. Deze mensen komen naar de moskee: mensen zonder vaste verblijfplaats, illegalen, reizigers of mensen van de eigen gemeenschap. Ook kan de financiële steun een buitenlandse bestemming hebben. Het gaat in bijna alle gevallen om mensen met een moslim-achtergrond. De aanvragen variëren van vijftien tot honderden euro's per jaar. Niet alle aanvragen worden gehonoreerd. Veel ondersteuning vindt plaats in natura, bijvoorbeeld in de vorm van verblijf, eten, drinken, kleding. Als iemand dringend moet reizen kan een treinkaartje of vliegticket gegeven worden. Bij verhuizing wordt geholpen met verf, behang, vloerbedekking enzovoorts. Wat vaak voorkomt is dat moskeeleden goedkoop een zaaltje kunnen huren bij de moskee, om bijvoorbeeld een trouwfeest te vieren.

Ten aanzien van de Zakaat Mal benadrukken alle respondenten dat dit een aparte pot is en niet voor incidentele hulp of noodsituaties gebruikt kan worden. Vaak wordt het geld overgemaakt aan een speciale hulporganisatie. Het is niet duidelijk of dit geld in Nederland blijft of dat het een buitenlandse bestemming krijgt.

Enkele moskeeën maken melding van de Zakaat Fitra. In één moskee werd het geld verdeeld onder de leden die het nodig hadden en aan gezinnen om een schaap te slachten. In één voorbeeld werd het Fitrageld overgemaakt naar het buitenland.

3. Immateriële en collectieve ondersteuning

(vragenlijst diaconale organisaties vraag 11 t/m 19)

Immateriële ondersteuning maakt een belangrijk onderdeel uit van de hulp. Eén moskee-stichting heeft hiervoor beroepskrachten in dienst. In de andere moskeeën gebeurt dit door de vrijwilligers of bestuursleden. In één situatie wordt er niet direct geholpen, maar doorverwezen naar een instantie die ter zake kundig is. Het gaat vooral om het invullen van formulieren, het geven van informatie en het verwijzen of bemiddelen. Een andere vorm van immateriële hulp bestaat uit het geestelijk ondersteunen van mensen die psychische of relatieproblemen of andere gezinsproblemen hebben. De imam gaat dan op huisbezoek en vaak gaat een bestuurslid mee.

Het uitdelen van kerstpakketten is in deze onderzoeksgroep niet van toepassing. Toch vindt men het een mooi idee en de brug naar voedselpakketten met het Suikerfeest bijvoorbeeld is gauw gemaakt.

Op de vraag over hulp aan inloophuizen wordt ontkennend geantwoord, maar belangrijk is op te merken dat moskeeën vaak zelf een inloofunctie hebben. Hieraan zitten ook organisatorische beperkingen onder andere het gebrek aan vrijwilligers en toezicht.

De moskeeën zamelen allemaal geld in bij een natuurramp zoals in Haïti. Landelijke koepelorganisaties zoals Samenwerkende Moslims Hulp Organisaties hebben een belangrijke taak in het inzamelen van het geld. Eén moskee maakt melding van het ondersteunen van studenten in het buitenland. Dit wordt gedaan door individuele leden van de moskee.

4. Probleemsignalering, doelgroepen en samenwerking

(vragenlijst diaconale organisaties vraag 20 t/m 28)

De geïnterviewden signaleren vooral problemen onder ouderen. Oudere moslims komen zelf niet graag voor hun armoede uit. Mensen met een beperking of chronische ziekte worden niet direct als doelgroep onderscheiden, omdat men vindt dat daar genoeg voorzieningen voor zijn.

Mensen met schulden vormen pas dan een aandachtsgroep wanneer het leidt tot noodsituaties. Mensen die geholpen worden zijn o.a. alleenstaande ouders met kinderen, mensen met psychische problemen en mensen met onregelmatig werk. In het algemeen geldt dat men gezinnen in schrijnende situaties altijd helpt.

De moskeeën krijgen veel te maken met migranten uit Europese landen en met asielzoekers of illegalen die de weg naar de moskee vinden, als zij zonder geld of onderdak zijn.

Onbekendheid met regelgeving, angst en schaamte en ingewikkeldheid van formulieren staan in de 'top drie' van meest genoemde knelpunten. Angst en schaamte voor instanties is er heel vaak, onder andere omdat men de taal niet spreekt.

De meeste moskeeën hebben contact met de sociale dienst en het maatschappelijk werk, al wordt niet helemaal duidelijk wat de inhoud van dit contact is. Gaat het om informatie, verwijzing of het gezamenlijk aanpakken van problemen? Enkelen noemen jeugdzorg, schuldhulpverlening, woningcorporaties en politie. Er wordt in diverse platforms samengewerkt met andere kerkelijke organisaties. Tussen besturen van moskeeën onderling wordt weinig gepraat over armoedebestrijding. De moskeeën zouden graag meer informatie willen hebben over allerlei zaken. Ze voelen zich niet voldoende toegerust om aan armoedebestrijding te doen. Een enkeling ervaart daarbij beperkingen vanuit de Islam.

Zorgen

Alle moskeevertegenwoordigers spreken hun bezorgdheid uit. Eén vertegenwoordiger spreekt van een 'kralenketting', om uit te drukken dat er gezinnen zijn met heel veel problemen. Niet alleen financieel, maar ook echtscheiding, psychische en lichamelijke problematiek. Enkelen maken zich zorgen over jongeren zonder werk die ze zien ontsporen.

De bejegening van moslims en de miskening van oudere gastarbeiders zijn thema's die regelmatig terugkomen. Men ervaart minder vriendelijkheid op straat en er is een grimme sfeer ontstaan. In het bijdragen aan een beter begrip tussen moslims en niet-moslims onderling, ziet men ook een taak voor de kerken.

5. Aansluiting bij het onderzoek van de samenwerkende kerken

Vergelijkbaarheid

Is diaconale hulp als armoedebestrijding in de moskeeën vergelijkbaar met wat christelijke kerken doen? Ja, want er wordt hulp gegeven, zij het met nog weinig structuur in de wijze waarop. Kerken hebben daarin een voorsprong. De Islam kent veel momenten waarop de solidariteit met mensen die hulp nodig hebben getoond wordt. De wijze van inzamelen van geld in moskeeën lijkt op die van de kerken. Enkele geïnterviewden spreken liever over de overeenkomsten dan over de verschillen. Zij spreken de wens uit hierin samen te werken.

Haalbaarheid

Het betrekken van de moskeeën bij het onderzoek lijkt haalbaar mits de taalkloof overbrugd wordt. Er zal zeker de eerste keer uitleg nodig zijn. Ook dient de enquête inhoudelijk aangepast te worden aan de gebruiken, regels en feesten van de Islam. Het is raadzaam om bij de formulering van de vragen bestuurders van moskeeën te betrekken.

Bereikbaarheid

De bereikbaarheid en respons worden het best gediend door gebruik te maken van het bestaande moskeeenetwerk en sleutelfiguren hierin.

**De complete onderzoekstekst is te vinden op
www.kerkinactie.nl/armoede2010**

In het navolgende schetsen wij kort hoe de stand van zaken is met betrekking tot definities van armoede, cijfers, risicogroepen en enkele specifieke aspecten van armoede in Nederland.

8.1 DEFINITIES EN CIJFERS

De meest gehanteerde armoedegrenzen gaan uit van het verkregen inkomen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) publiceren al jaren cijfers en onderzoeken over armoede in Nederland. Zij hanteren daarbij twee soorten definities of grenzen van armoede:

- de lage-inkomensgrens;
- twee budgetgerelateerde grenzen: de 'basisbehoefte-grens' en de 'niet-veel-maar-toereikend-grens'.

De lage inkomensgrens komt het dichtste bij wat de (kerkelijke) beweging tegen armoede ziet als armoedegrens.

De lage-inkomensgrens is afgeleid van het bedrag dat een alleenstaande bijstandsgerechtigde in 1979 ontving. Voor latere jaren is deze norm bijgesteld via de index voor consumentenprijzen. Dit niveau is niet gekoppeld aan een bepaald minimaal consumptiepakket. Dit niveau wordt verhoogd voor diverse samenlevingsvormen: meerpersoonshuishoudens en kinderen.

De budgetgerelateerde grens is door het Sociaal Cultureel Planbureau vastgesteld met behulp van normbedragen, die het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) regelmatig publiceert. Deze armoedegrens is uitgewerkt in twee varianten. Voor beide varianten is 2000 het referentiejaar (en wordt vanaf dat jaar geïndexeerd).

In de laagste variant is gekeken naar wat men in Nederland voor een alleenstaande als volstrekt minimaal kan beschouwen, ofwel de basisbehoeften (basic needs) en de kosten die daarmee gemoeid zijn. Dit zijn de nauwelijks te vermijden uitgaven voor voedsel, kleding, wonen (o.a. huur, verzekeringen, energie, water, telefoon, inventaris, onderhoud woning en woongerelateerde belastingen) en enkele overige posten (zoals voor vervoer, extra ziektekosten, persoonlijke verzorging en wasmiddelen).

In de tweede variant zijn ook bescheiden uitgaven opgenomen voor recreatie, lidmaatschap van een bibliotheek, een sport- of hobbyvereniging, een abonnement op een krant en tijdschrift, en een huisdier. Zo'n consumptiepeil wordt aangeduid als niet veel, maar toereikend (modest but adequate).

Het CBS heeft in december 2009 een studie 'Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009' gepubliceerd. Hieruit blijkt kort samengevat dat de armoede eind 2007 licht is toegenomen. Van de 6,9 miljoen huishoudens leefden er eind 2007 545.000 (8,0%) onder de lage-inkomensgrens. Het aandeel is hoger dan eind 2006, toen 7,6% van

ruim 6,8 miljoen huishoudens van een laag inkomen moest rondkomen (rond de 540.000 huishoudens). Het aandeel van de huishoudens dat ten minste vier jaar achtereenvolgend was van een laag inkomen, bedroeg 2,8%, relatief meer dan in 2007. Bij huishoudens met een migrantenafkomst ligt het percentage armoedehuishoudens vier keer hoger dan bij huishoudens met een Nederlandse achtergrond. Uitgaande van de budgetgerelateerde grenzen daalde de armoede in 2007 juist licht. Het aandeel arme huishoudens volgens de niet-veel-maar-toereikend variant daalde van 5,7 naar 5,3%, dat is ruim 380.000 huishoudens (eind 2006 nog 420.000), terwijl de basisbehoeftevariant een afname liet zien van 3,5 naar 3,3%, dat is 230.000 (eind 2006 nog 240.000).

In 2008 zou er volgens de armoederamingen niet veel veranderen. Het SCP voorspelde in het 'Armoedebericht 2008' een daling in het percentage lage inkomens van 7,9 naar 7,6%, terwijl dat van de niet-veel-maar-toereikend variant licht zou stijgen naar 5,6% en dat onder de basisbehoeftevariant gelijk zou blijven op 3,3%.

In de tweede helft van 2008 begon de kredietcrisis. De daaruit voortkomende economische crisis heeft een sterke doorwerking in 2009 en volgende jaren. Het aantal werklozen en mensen met een uitkering groeit sindsdien hard. Het CBS berekent dat in de periode maart-mei 2010 gemiddeld 437.000 personen werkloos waren. Dit komt overeen met 5,6% van de beroepsbevolking, die per juli 2010 bestaat uit 7,4 miljoen personen. In 2009 was dit nog 4,6%. De verhouding tussen niet-betaald actieven en wel-betaald actieven stijgt van 62,9 in 2008 naar 65,0 in 2009 naar volgens verwachting 68,25 in 2010 en 69,5 in 2011. Deze verhouding is van belang in verband met te verwachten belastinginkomsten en uit te geven overdrachtskosten. Hoe lager het getal, hoe gunstiger.

Verloop aantal uitkeringen tussen april 2009 en april 2010 in duizenden (Bron CBS juni 2010)

Soort uitkering	April 2009	April 2010
WIA	834,8	827,7
WW	205,1	274,7
WWB	299,8	327,9
AOW	2.755,8	2.847,3
Gezinstoelagen	1.935,1	1.918,6

8.2 RISICOGROEPEN

Tot de risicogroepen voor armoede behoren de eenoudergezinnen, huishoudens met een uitkering, chronisch zieken, alleenstaanden tot 65 jaar, en niet-westerse allochtonen. Van deze groep huishoudens kent een kwart tot éénderde een kleinere of grotere schuld. Onder de betaald werkenden hebben zelfstandigen een relatief hoog percentage lage inkomens. De ontwikkeling van het aandeel lage

inkomens onder niet-westerse allochtonen is ongunstig. Het te lage minimum en de voortdurende stijging van de vaste lasten maken dat steeds meer mensen niet meer rond kunnen komen en in de problemen raken, financieel en geestelijk. Volgens het 'Armoedebericht 2008' (pag. 30) kwamen in 2006 huishoudens met een laag inkomen in doorsnee 100 euro per maand te kort om net boven de lage-inkomensgrens uit te komen. Voor de budgetgerelateerde grens was dit inkomensstekort een stuk hoger, en wel 180 euro per maand voor de niet-veel-maar-toereikend variant en 230 voor de basisbehoeftevariant. Het tekort zorgde ervoor dat in 2008 personen met een inkomen onder de armoedegrens in mindere mate deelnamen aan het maatschappelijke leven dan personen met een hoger inkomen. Ze hadden een beperkter sociaal netwerk, waren minder actief in verenigingen, verrichtten minder vaak vrijwilligerswerk en sportten ook minder. Daarnaast kampten ze vaker met betalingsachterstanden en ontbeerden ze vaker middelen voor eerste levensbehoeften zoals het goed verwarmen van het huis, het om de dag nuttigen van een warme maaltijd met vlees of vis, jaarlijks een week op vakantie gaan en het doen van onverwachte noodzakelijke uitgaven.

Eenoudergezinnen

In 2008 moest volgens 'Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009' bijna één op de tien van de eenoudergezinnen langdurig van een laag inkomen rondkomen. In 2000 betrof dit nog bijna een op de vier eenoudergezinnen. De afname is vooral het gevolg van hogere arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders.

Kinderen

Volgens 'Kinderen in Tel 2008' leefden in 2005 238.391 kinderen en jongeren tot 18 jaar in een huishouden, dat rond moet zien te komen met het sociaal minimum, halverwege 2006 waren dat er 242.240 en eind 2006 377.000. Eind 2007 leven blijkens 'Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009' 331.000 kinderen in armoede volgens de lage inkomensgrens, waarvan 108.000 meer dan vier jaar. Zij worden geconfronteerd met problemen op verschillende terreinen: sociaal-emotionele ontwikkeling, onderwijs, gezondheid, inkomen. Een kwart van de gezinnen op het minimum eet niet elke dag een warme maaltijd, omdat het geld daarvoor ontbreekt.

Het onderzoeksrapport 'Sociale uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergronden' van het Sociaal en Cultureel Planbureau 2008 meldt dat bijna honderdduizend Nederlandse kinderen (4% van het totaal) geen lid kunnen worden van een sport- of vrijetijdscub, uitjes maken of op vakantie gaan. Ruim 127.000 kinderen (5%) zijn materieel achtergesteld: de ouders van deze kinderen hebben veel moeite om regelmatig nieuwe kleren of schoenen voor hen aan te schaffen, cadeautjes te kopen of een verjaardagsfeestje te financieren. 130.000 kinderen (5,5%) hebben geen

prettige of veilige leefomgeving. Zij wonen in een buurt met veel overlast en weinig saamhorigheid. Bij 102.000 kinderen van 12-17 jaar en ouder is sprake van een gebrekkige normatieve integratie. Het gaat daarbij om spijbelen en geschorst zijn van school, pesten en plegen van diefstal, vernieling en fysiek geweld. Van de kinderen die opgroeien in een bijstandsgezin is ruim 25% sociaal uitgesloten.

Ouderen

De positie van ouderen heeft zich de laatste vijftien jaar iets gunstiger ontwikkeld dan de andere uitkeringsgerechtigde groepen. Tussen 2006 en 2007 nam vooral het aandeel lage inkomens onder de 65-plussers af. Het percentage lage inkomens is bij 65-plussers inmiddels lager dan bij niet-gepensioneerden. Bij de 65-plussers die wel tot de lage inkomens horen gaat het vooral om oudere vrouwen die door hun onbetaalde zorgwerk geen pensioen hebben.

Sociale uitsluiting

In 2008 namen personen met een inkomen onder de armoedegrens in mindere mate deel aan het maatschappelijke leven dan personen met een hoger inkomen. Ze hadden een beperkter sociaal netwerk, waren minder actief in verenigingen, verrichtten minder vaak vrijwilligerswerk en sportten ook minder. Daarnaast kampten ze vaker met betalingsachterstanden en ontbeerden ze vaker middelen voor eerste levensbehoeften zoals het goed verwarmen van het huis, het om de dag nuttigen van een warme maaltijd met vlees of vis, jaarlijks een week op vakantie gaan en het doen van onverwachte noodzakelijke uitgaven.

Allochtonen, dak- en thuislozen, illegale vreemdelingen

Nederland telde eind 2009 1.809.310 niet-westerse allochtonen. Het CBS voorspelt eind 2010 1.833.282 niet-westerse allochtonen. In 2009 vroegen 14.500 personen asiel aan. De Immigratie- en Naturalisatiedienst nam in het tweede halfjaar 2009 ongeveer 8.400 asielaanvragen in behandeling. In 2009 hebben 10.400 vreemdelingen Nederland aantoonbaar verlaten.

Het aantal dak- en thuislozen in Nederland is onduidelijk. De koepelorganisatie voor opvanginstellingen Federatie Opvang schat dat het aantal eind 2009 tussen de 35.000 en 40.000 lag, waarvan 25 procent vrouw, hetgeen een grote toename is met eerdere jaren. De vier grote steden meldden in juni 2010 dat er door het Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang nauwelijks nog zogenoemde buitenslapers zijn. In juli 2010 signaleerden de opvangvoorzieningen wel een toename van daklozen uit andere EU-landen, vooral uit Oost-Europa.

Volgens onderzoek van het Ministerie van Justitie uit 2006 waren er eind 2005 naar schatting 88.116 illegale niet-Europeanen en 40.791 illegale Europeanen in Nederland, in totaal 128.907 illegale vreemdelingen, waaronder naar schatting 30.000 minderjarige kinderen. Recenter onderzoek

is niet bekend. Volgens de regionale GGD's zijn er op grond van hun medische zorggegevens in 2009 naar schatting 75.000-185.000 illegale onverzekerde vreemdelingen in Nederland, van wie een kwart vrouw. Nederland heeft in 2009 naar schatting van Amnesty International 22.000 buitenlanders zonder papieren in vreemdelingendetentie opgesloten.

8.3 HUISUITZETTINGEN

Het aantal huisuitzettingen bedroeg in 2005 ruim 8.100; in 2006 nam het aantal af tot 7.529. Over 2007 is er weer een stijging naar 8.550. Veruit de belangrijkste reden voor ontruiming is huurachterstand (78%). Eind 2007 hadden ruim 237.000 huishoudens een huurachterstand. In 2008 werden 5865 huurders van corporatiewoningen hun huis uitgezet. De daling in vergelijking met 2007 is te verklaren vanuit een actiever preventiebeleid van woningcorporaties en het strengere incassobeleid bij huurachterstand. Tegenover huurders die zich schuldig maken aan onderhuur, overlast en wietteelt, hanteren corporaties echter een zero-tolerance beleid. In 2008 werden 1438 huurders uitgezet vanwege deze vergrijpen.

Het waarborgfonds eigen woningen, bekend van de nationale hypotheekgarantie, maakte bekend dat in 2009 ruim 700 keer een woning gedwongen verkocht of geveild is, waarvan de opbrengst te laag is om de hypotheek af te lossen. Dat zorgde voor een restschuld die werd afbetaald door het waarborgfonds eigen woningen. Het waarborgfonds rekent voor 2010 met een aantal van 1600 en voor 2011 van 1700 huizen. Tot aan 2015 zal het aantal gedwongen verkopen hoog blijven, zo is de verwachting.

8.4 HUISHOUDENS MET PROBLEMATISCHE SCHULDEN

Het aantal huishoudens met problematische schulden is verontrustend gegroeid de afgelopen drie jaar. In 2005 bedroeg het aantal iets meer dan 200.000. Dat aantal is licht gedaald in het najaar van 2008, getuige onderzoek van bureau Experian dat gespecialiseerd is in consumenteninformatie, in opdracht van de Stichting Verantwoord, die particulieren helpt hun financiën te regelen: ruim 176.000 huishoudens hebben problematische schulden. Bij 20 tot 40% van deze huishoudens gaat het om mensen met een laag inkomen, dat zijn 40.000 tot 90.000 huishoudens. Over de eerste acht maanden van 2008 meldde één op de twintig huishoudens in de laagste inkomensklasse schulden te

moeten te maken, tegen één op de honderd in de hogere inkomensklassen.

Dan ontstaat de kredietcrisis en de economische crisis. De gevolgen zijn in de cijfers af te lezen. Volgens eigen onderzoek van het Leger des Heils was in september 2008 het aantal risicovolle huishoudens al gestegen naar 350.000. Volgens de Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet (NVVK) van kredietbanken was het aantal 'risicovolle huishoudens' in februari 2009 gestegen tot een totaal van 500.000. In vergelijking met de cijfers van het Leger des Heils een stijging van 150.000 in zes maanden tijd.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft in 2008 opdracht gegeven voor een onderzoek naar risicovolle huishoudens. In oktober 2009 heeft het bureau Panteia de resultaten gepubliceerd in Huishoudens in de rode cijfers: bijna één op de tien huishoudens in Nederland kampte met problematische schulden. Dat zijn 700.000 huishoudens, met de effecten van de economische neergang nog voor de boeg! Nog eens 250.000 huishoudens kampten in oktober 2008 met hun financiën vanwege hun koophuis. In november 2008 blijken er dus ongeveer 1 miljoen huishoudens te zijn met een problematische geldhuishouding. In deze cijfers zit volgens de deskundigen 60% van de huishoudens met een laag inkomen, laag geletterd, wisselende loopbaan met betaald werk. Dat is de groep die traditioneel bekend is vanuit de sociale zekerheid. Ongeveer 40% van deze groep is nieuw: hoog inkomen, tweeverdieners, hooggeletterd, stevige loopbaan met betaald werk. Bijzonder in deze groep is dat ze eerder in de problemen blijkt te komen door echtscheiding dan door werkloosheid.

Het Nibud heeft in december 2009 een onderzoek Geldzaken in de praktijk gepubliceerd, waaruit blijkt dat 3,5 miljoen huishoudens in de gevarenzone zitten omdat ze geen reserves hebben.

Er kwamen in de loop van 2009 meer verzoeken om schuldhulpverlening, het aantal incasso-opdrachten en huisuitzettingen groeide. In december 2009 meldde de Nederlandse Vereniging van Volkskredietbanken (NVVK) dat in november 10.000 huishoudens zich hebben gemeld bij de schuldhulpverlening. Dat was ineens ook een grote toename.

8.5 CONCLUSIE

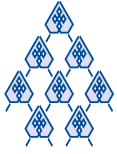
Er is in Nederland een kern van huishoudens die langdurig in armoede verkeert. De kern varieerde de afgelopen jaren tussen 10 en 8% van de huishoudens. Het betreft vooral mensen die om allerlei redenen geen toegang hebben tot de markt van betaalde arbeid en dus op een sociale-zekerheids-inkomen aangewezen zijn en ouderen met alleen een AOW inkomen.

Langjarig onderzoek heeft aangetoond dat de sociale zekerheid, vooral door het niet-verhogen met de inflatiecijfers, wat niveau betreft is uitgehold. De op-en-neergaande beweging van de economie vergroot het aantal huishoudens in armoede. Het snelst merkbaar is dit bij mensen met een parttime flexibele baan of bij zelfstandigen zonder personeel. Zij verliezen als eerste hun baan. Nu het economisch tegenzit sinds medio 2008 groeit in Nederland de kern met huishoudens in armoede. De verwachtingen variëren tussen 10 en 15%, toename tot 11% worden het meest genoemd.

De bezuinigingen, waarmee de schuld van de oplossingen voor de kredietcrisis nog betaald moet worden, moeten nog komen. De verwachtingen daarover zijn ongunstig. De sociale zekerheid zal ingeperkt worden, werkgelegenheid zal dalen, vooral in de overheidssector, investeringen laten op zich wachten. Met name de bouwsector zal een neergang van enkele jaren oplopen. De cijfers van risicovolle huishoudens, al of niet met schulden, geven aan dat veel huishoudens in financiële problemen zullen komen. Gezien de gemeten cijfers van armoede is een sterk bezuinigen op sociale zekerheid af te raden.

**Kerk
inActie**

 **EVANGELISCHE
BROEDERGEMEENTE
HERENPUTTERS**

Vincentius
vereniging UvL

Diaconaat

Remonstranten

KERK VAN DE
ZEVENDEDAGS
ADVENTISTEN

 ea
om samen te groeien

Cordaid